

Utjecaj identiteta u formiranju stavova raseljenih osoba iz Ukrajine

Carević, Matija

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Libertas International University / Libertas međunarodno sveučilište**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:223:106759>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital repository of the Libertas International University](#)

LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE

ZAGREB

**Preddiplomski sveučilišni studij
Međunarodni odnosi (diplomacija)**

**UTJECAJ IDENTITETA U FORMIRANJU STAVOVA
RASELJENIH OSOBA IZ UKRAJINE**

STUDENTICA: Matija Carević

KOLEGIJ: Geopolitika

MENTORICA: doc. dr. sc. Jadranka Polović

Zagreb, rujan 2023.

ZAHVALE

U procesu osmišljavanja i izrade ovoga rada imala sam veliku podršku svoje obitelji, mentorice doc. dr. sc. Jadranke Polović, ali i brojnih prijatelja i bivših suradnika. U diseminaciji anketnoga upitnika uvelike su mi pomogli poznanici i prijatelji iz Ukrajine te bivši suradnici i djelatnici različitih ogranaka Crvenoga križa i Centra za socijalnu skrb u Splitu, a posebice mag. psych. Josipa Herceg s kojom sam surađivala na UNICEF-ovu projektu „Podrška najugroženijoj djeci i adolescentima iz Ukrajine”. Zahvaljujem i mag. philol. ucrain. Ani Vladimir koja je, uz to što je prevela anketu na ukrajinski jezik, pomogla i u njezinoj diseminaciji među raseljenim osobama.

S obzirom na to da završni rad kao prvi veći istraživački projekt predstavlja važnu stepenicu u osobnome i profesionalnome razvoju prema akademskoj i znanstvenoj izvrsnosti, iznimno sam zahvalna na tome što sam imala priliku izabrati temu koja na mene djeluje ne samo poticajno već i fascinirajuće na profesionalnoj, ali i na osobnoj razini, osobito u smislu proučavanja projiciranja individualne psihološke fenomenologije u kontekstu šire društvene dinamike te dinamike međunarodnih odnosa. Zahvaljujem Sveučilištu Libertas koje mi je pružilo priliku da uskladim posao i volonterski rad s akademskim obvezama te tako primijenim stečena znanja i vještine u praksi u okviru rada s raseljenim osobama tijekom ukrajinske krize.

Posebice želim zahvaliti mentorici doc. dr. sc. Jadranki Polović koja me tijekom izrade završnoga rada usmjeravala svojim znanjem i stručnim savjetima. Osim što je odvajala vrijeme za provjere rada pokazivala je razumijevanje za sve moje greške, nedoumice i kašnjenja, a na upite je odgovarala brzim i iscrpnim odgovorima što je znatno olakšalo proces izrade. Nadalje, također zahvaljujem prof. Mihaelu Plećašu na razumijevanju, pomoći i stručnome savjetovanju u području metodologije rada kao i mag. oec. Ivanu Karinu na pomoći u području statističke obrade podataka.

Ovaj završni rad posvećujem svojoj obitelji, mentorici doc. dr. sc. Jadranki Polović, svima onima koji su pomogli u njegovoj izradi i diseminaciji, ali i žrtvama ratnih stradanja u Ukrajini, a posebice svim raseljenim osobama koje su novi dom našle u Republici Hrvatskoj i drugim državama diljem Europe i svijeta. Ideja vodilja ovoga rada bila je uspostava širega konteksta za razumijevanje perspektive razvoja ukrajinskoga društva, ali i postavljanje temelja za bolje razumijevanje dinamike međunarodnih odnosa radi optimizacije diplomatske prakse u budućnosti. Tematika uloge identiteta u konstrukciji društveno-političke stvarnosti

privukla me ponajprije zbog želje za osvješćivanjem važnosti razumijevanja 'drugih' s kojima je teško pregovarati polazeći isključivo iz vlastitoga pojedinačnoga i grupnoga iskustva općeprihvaćenih narativa. Razumijevajući ključne aspekte identiteta onih s druge strane narativa, njihovo grupno ponašanje može se teže okarakterizirati kao isključivo iracionalno što olakšava, kako razumijevanje dinamike propagande, tako i proces diplomatskih pregovora. Razlog je tomu to što podrška ratu i usmjerenost protiv 'drugoga' ne počivaju na nečemu što je daleko, iracionalno i apstraktno, već u području poznatoga u vidu naših osobnih i grupnih strahova, motivacija, vjerovanja i pretpostavki o stvarnoj dinamici svijeta.

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Pregled rada	1
1.2. Metodologija	3
1.3. Doprinos rada	6
1.4. Kontekstualni okvir zapadno-ruskih odnosa krajem 20. i početkom 21. stoljeća	6
2. IDENTITET I ASPEKTI CIVILIZACIJSKOG RASCJEPJA	8
2.1. Kratki pregled izgradnje kolektivnoga identiteta	8
2.2. Aspekti civilizacijskih različitosti između Rusije i Zapada	9
2.3. Ruska trauma kao dio modernoga ruskoga identiteta	11
2.4. Kopno protiv Mora kao odrednica geopolitičkoga identiteta	13
3. DVIJE UKRAJINE	15
3.1. Povijesni kontekst i problem regionalizma	15
3.2. Istočna i Zapadna Ukrajina: uzroci podjele	17
3.3. Kontekst makroregionalne podjele	18
3.4. Makroregionalne različitosti	19
4. REARTIKULACIJA UKRAJINSKOGA NACIONALNOGA IDENTITETA	20
4.1. Pokušaji reartikulacije ukrajinskoga identiteta nakon sovjetskoga razdoblja	20
4.2. Od izgubljenosti 90-ih do rata 2022: Rusija kao novi Egipat?	21
5. NARATIVNE LINIJE	23
6. REZULTATI	28
6.1. Pregled ispitanika	28
6.2. Ispitivanje hipoteza:	30
6.2.1. Ispitivanje hipoteza H1 i H2	30
6.2.2. Ispitivanje hipoteze H3	34
7. OSVRT NA REZULTATE	35
8. ZAKLJUČAK	39

POPIS LITERATURE	40
PRILOG I: UPITNIK EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	48
PRILOG II: TABLICE	51

Sažetak

Rad prikazuje širu sliku polarizacije ukrajinskoga društva i uloge regionalnoga identiteta u formiranju stavova raseljenih osoba iz Ukrajine u Republici Hrvatskoj o proruskim i prozapadnim narativima uslijed međucivilizacijskoga konflikta između Zapada i Rusije. Rat u Ukrajini ubrzao je proces reartikulacije ukrajinskoga nacionalnog identiteta kao društvenoga konstrukta o čijoj proruskoj, odnosno prozapadnoj orijentaciji ovisi odnos snaga u geopolitičkoj igri između Zapada i Rusije. Analizom rezultata ankete provedene među raseljenim osobama iz Ukrajine u Republici Hrvatskoj uočena je razlika u stavovima ispitanika iz istočnog i zapadnog dijela Ukrajine, ali i izražen stav kod izjava koje uključuju aspekte civilizacijske pripadnosti, odnosno identiteta te općenito veće slaganje s prozapadnim narativnim linijama.

Ključne riječi: civilizacija, identitet, narativi, polarizacija, Rusija, Ukrajina, Zapad

1. UVOD

1.1. Pregled rada

Ratno stanje u Ukrajini prisutno je od 2014. godine, a kulminiralo je u veljači 2022. službenim ulaskom ruskih vojnih snaga na njezin teritorij. Konflikt je uzdrmao europsku i svjetsku javnost te se konsolidirao kao katalizator trajne nestabilnosti u odnosima svjetskih velesila. Europska unija od početka je rata primila milijune raseljenih osoba iz Ukrajine, a jedan dio odgovornosti za prihvata i zbrinjavanje raseljenoga stanovništva preuzela je i Republika Hrvatska. Iako su daleko od ratnih zbivanja u Ukrajini, raseljene osobe i dalje su izložene informacijskome ratu koji se ne vodi samo za univerzalno shvaćanje određenih događaja i pojavnosti uslijed novih geopolitičkih okolnosti, već i za ukrajinski identitet. Predmet istraživanja ovoga rada u tome su smislu stavovi ukrajinskih izbjeglica u Republici Hrvatskoj o proruskim i prozapadnim narativima koji se provlače u medijskom prostoru kao dio modernoga informacijskoga rata.

Da bi se izbjegla nedorečenost pri interpretaciji značenja pojmova „proruski”, odnosno „prozapadni” narativ, valja odrediti terminološki okvir za njihovo razumijevanje. Naime, kako je zbog kompleksnosti modernoga informacijskoga prostora iznimno teško odrediti točne izvore informacijskih narativnih linija koje se odnose na poboljšanje, odnosno pogoršanje imidža zapadne, odnosno ruske civilizacije, oni su u kontekstu ovoga rada od sekundarne važnosti pri definiranju toga jesu li određeni narativi proruskim, odnosno prozapadnim. Presudnu ulogu u tom smislu ima sadržaj koji u kontekstu ovoga rada slijedi 3 odrednice:

- 1) generiranje i promoviranje slike vanjskoga neprijatelja koja služi mobilizaciji kolektivnoga identiteta odgovarajuće grupe
- 2) banaliziranje vanjskog neprijatelja, njegovih odnosa s drugim političkim subjektima te njegove naravi ili pojednostavljivanje određenih događaja i pojavnosti
- 3) konstatiranje i promicanje ideje zajedničkoga kolektivnoga identiteta.

Proruski se narativi u tom pogledu definiraju kao oni koji na neki način pogoduju Rusiji kao civilizacijskome političkome subjektu te njezinim strukturama vlasti. Riječ je o narativima koji se odnose na:

- 1) poboljšanje ruskog međunarodnog imidža
- 2) pretpostavljanje kulturološke i povijesne povezanosti ruskoga i ukrajinskoga naroda

- 3) demonizaciju uloge zapadnih vladajućih struktura i država u međunarodnoj politici te banaliziranje njihove moći, određenih događanja i pojavnosti ili njihovo pojednostavljivanje.

S druge pak strane, prozapadni narativi obuhvaćaju one priče, perspektive i tumačenja međunarodne realnosti koje sadrže jednu ili više od navedenih stavki:

- 1) pogoduju zapadnome međunarodnome imidžu (država, organizacija i političke vlasti)
- 2) naglašavaju kulturološku povezanost Ukrajine sa zapadnom civilizacijom
- 3) okrenute su demonizaciji Rusije ili njezinu političkome vodstvu te banaliziranju ruske moći i uloge u međunarodnoj politici, odnosno pojednostavljivanju shvaćanja nekih pojavnosti koje se odnose na rusku vlast ili politiku.

U kontekstu ovoga rada zapadna civilizacija definira se kao kolektiv koji karakterizira pripadnost Europskoj uniji i/ili Organizaciji Sjevernoatlantskog ugovora (NATO-u), dok se ruska civilizacija odnosi na euroazijska ruskogovorna i/ili pravoslavna područja koja jednim dijelom povezuje ostavština Sovjetskoga Saveza, odnosno Ruskoga Imperija.

U radu se osobito problematizira polarizacija izbjegloga stanovništva usred novih geopolitičkih okolnosti i trzavica kako na lokalnome tako i na globalnome nivou. Cilj rada jest objasniti stavove ispitanika u odnosu na prozapadne i prorúske narativne utjecaje koristeći se rezultatima internetske ankete. Ispitat će se postoje li razlike u njihovim stavovima u odnosu na to dolaze li iz zapadnoga ili istočnoga dijela Ukrajine. Radi opširnijega obuhvata zadane teme postavljen je i sljedeći pomoćni cilj: opisati imaju li ispitanici izražen stav kod izjava koje u sebi sadrže aspekte identiteta. Svrha istraživanja jest opisati ulogu identiteta u formiranju stavova raseljenih osoba iz Ukrajine o proruskim i prozapadnim narativima te generirati prostor za daljnja proučavanja tematike korelacije identiteta i informacijskoga utjecaja u kontekstu modernoga ratovanja. S tom svrhom u okvir rada uključena je i komparativna analiza zapadnoga i ruskoga civilizacijskoga identiteta.

Uvod obuhvaća: pregled rada, metodologiju, intelektualni doprinos rada te kontekstualni okvir zapadno-ruskih odnosa krajem 20. i početkom 21. stoljeća. U drugome dijelu rada tematizira se izgradnja kolektivnoga identiteta, šira slika civilizacijskoga rascjepa, ali i aspekti civilizacijskih različitosti te uloga identiteta u formiranju neprijateljstva između zapadne i ruske civilizacije. U trećemu dijelu daje se uvid u kontekst i konceptualizaciju „dviiju Ukrajina” te njihov utjecaj na moderno ukrajinsko društvo, dok se u četvrtome dijelu provlači

tematika procesa reartikulacije ukrajinskoga identiteta koja traje od početka 21. stoljeća. Naglasak je, kako na problematici ukrajinskoga identiteta, tako i na njegovim izazovima u postsovjetskom razdoblju. Peti dio rada daje kratak pregled prozapadnih i proruskih narativnih linija koje su prisutne, kako u medijskome diskursu, tako i u popularnoj kulturi, a koriste se kao dio informacijskoga ratovanja kojemu je izloženo i ukrajinsko stanovništvo. U šestom dijelu testiraju se sljedeće hipoteze pomoću podataka prikupljenih u anketnome upitniku provedenome među raseljenim osobama iz Ukrajine:

H1: Raseljene osobe u Republici Hrvatskoj više vjeruju prozapadnim nego proruskim narativima.

H2: Postoji razlika u stavovima raseljenih osoba naspram prozapadnim i proruskim narativima u odnosu na dio Ukrajine iz kojega dolaze.

H3: Ispitanici će kod izjava koje uključuju aspekte identiteta češće birati krajnje vrijednosti (1 i 5) nego središnje vrijednosti (2, 3, 4).

Hipoteze odgovaraju na sljedeća istraživačka pitanja:

IP1: Vjeruju li raseljene osobe u Republici Hrvatskoj više prozapadnim nego proruskim narativima?

IP2: Postoji li razlika u stavovima raseljenih osoba naspram prozapadnim i proruskim narativima u odnosu na regiju u Ukrajini iz koje dolaze?

IP3: Imaju li ispitanici kod izjava koje uključuju aspekt identiteta u većini slučajeva jasno izražen stav, odnosno odgovaraju li u većini slučajeva brojem 1 ili brojem 5?

Sedmi dio rada donosi osvrt na zaključke istraživanja.

Iako se zbog razmjera katastrofe izazvane ratom 2022. godine mogu očekivati promjene u vidu jačanja kolektivnoga identiteta te slabljenja regionalnih identiteta, želi se ispitati njihova „žilavost“ te utjecaj na vjerovanje prozapadnim, odnosno proruskim narativnim linijama.

1.2. Metodologija

U svrhu boljšega razumijevanja prirode proruskih i prozapadnih narativa i njihova utjecaja na ukrajinsko društvo, u prvome dijelu rada provedena je komparativna analiza integralnih elemenata ruske i zapadne civilizacije, civilizacijskih praksi i obrazaca političkoga identiteta. Potom se u drugome dijelu rada opisuju različite tendencije generacije strateških i

identifikacijskih narativa koji proizlaze iz civilizacijskih, odnosno kulturoloških razlika, ali i povijesnih iskustava ovih dvaju entiteta.

U radu se primjenjuje interdisciplinarni pristup proučavanja društveno-političkih fenomena te koriste se saznanja iz područja međunarodnih odnosa, politologije, socijalne i političke psihologije te povijesti. Pritom se koriste sljedeće metode:

1. prikupljanje podataka u vidu proučavanja i analize dokumenta, znanstvenih i stručnih članaka, medijskih izvještaja, ostalih sekundarnih izvora te primjera iz međunarodne prakse na hrvatskome, engleskome, ruskome i ukrajinskome jeziku
2. komparativna analiza i sinteza
3. interpretativna analiza u cilju otkrivanja ključnih obrazaca, kvalitativnih aspekata i konteksta objekta istraživanja
4. teorijska analiza u vidu povezivanja rezultata s relevantnim teorijskim okvirom kako bi se otkrila teorijska objašnjenja i uočile implikacije za buduća istraživanja
5. metoda promatranja
6. metoda deskripcije.

Za potrebe izrade empirijskoga dijela rada u razdoblju od 24. travnja 2023. do 7. svibnja 2023. g. provedeno je anketno istraživanje među raseljenim osobama iz Ukrajine koje imaju boravište u Republici Hrvatskoj. Anketni upitnik ispunilo je 125 ispitanika, od čega njih 122 pripadaju ciljanoj populaciji. Anketa je izrađena u informatičkome programu *Google Obrasci* te se sastoji od dvaju dijelova. U prvome dijelu postavljeno je sedam osnovnih pitanja, dok se u drugome dijelu nalazi ukupno 12 izjava na koje ispitanici odgovaraju Likertovom ljestvicom razine slaganja od 1 (potpuno se ne slažem) do 5 (potpuno se slažem).¹

Izjave iz anketnoga upitnika:

1. Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.
2. Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.
3. Smatram da se Ukrajina u konfliktu s Rusijom bori za očuvanje europskih vrijednosti i demokracije.
4. Smatram da Rusija i Ukrajina dijele zajedničku povijest.
5. Smatram da Ukrajina pripada europskome civilizacijskome krugu.
6. Smatram da je ukrajinska vlada marioneta Zapada.

¹ Sadržaj ankete dostupan je u odjeljku PRILOG I.

7. Smatram da će Rusija svoju ekspanzionističku politiku nastaviti na Zapadnom Balkanu ako ne bude zaustavljena u Ukrajini.
8. Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije „do posljednjeg Ukrajinca”.
9. Smatram da Rusija predstavlja opasnost miru u cijeloj Europi.
10. Rusija više nije velika sila.
11. Smatram da za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.
12. Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.

Izjave pod rednim brojevima 1., 2., 4., 6., 8., i 12. odgovaraju narativu koji u kontekstu rata u Ukrajini zastupa Rusija, dok izjave pod rednim brojevima 3., 5., 7., 9., 10. i 11. odgovaraju narativu koji u istom kontekstu podržavaju zemlje Zapada. Izjave pod rednim brojevima 1., 3., 4., i 5. u sebi sadrže aspekt identiteta.

S obzirom na široko prihvaćenu praksu za potrebe istraživanja u ovome radu korištena je sljedeća makroregionalna podjela:

Zapadna Ukrajina (zapadni + središnji dio):

Zapadni dio: Volinjska oblast, Zakarpatska oblast, Ivano-Frankovska oblast, Lavovska oblast, Rivnjska oblast, Ternopoljska oblast, Hmeljnička oblast, Černovačka oblast

Središnji dio: Vinička oblast, Žitomirska oblast, Kirovogradska oblast, Kijevska oblast, Grad Kijev, Poltavaska oblast, Sumska oblast, Černigovska oblast, Čerkaška oblast

Istočna Ukrajina (južni + istočni dio):

Južni dio: Dnjipropeetrovska oblast, Zaporiska oblast, Odeska oblast, Micolajivska oblast, Hersonska oblast, Autonomna Republika Krim, Grad Sevastopolj

Istočni dio: Donjecka oblast, Luganska oblast, Harkivska oblast

S ciljem detaljnijega uvida u obzir su uzete i administrativne jedinice koje u vrijeme pisanja rada nisu pod upravnom kontrolom Republike Ukrajine. Tako je južnoj makroregiji dodana i Autonomna Republika Krim koju je KIIS (Kyiv International Institute of Sociology) prestao navoditi u makroregionalnoj podjeli nakon ruske aneksije Krima 2014. godine.

Struktura odgovora na anketna pitanja prezentira se upotrebom apsolutnih i relativnih frekvencija tablično. U radu se koriste metode deskriptivne statistike, i to aritmetička sredina (AS) te standardna devijacija (SD).

Za obradu prve i druge hipoteze korišten je Mann-Whitney U test koji se primjenjuje u usporedbi neovisnih uzoraka u slučajevima kada ne slijede normalnu distribuciju. Treća hipoteza ispitana je upotrebom Hi kvadrat testa koji se primjenjuje kada se želi saznati postoji li statistički značajna razlika između modaliteta odgovora na postavljeno pitanje na temelju promatranja učestalosti pojavljivanja različitih kategorija. Zaključci se donose pri razini značajnosti od 5 %.

1.3. Doprinos rada

Teme koje se tiču polarizacije Ukrajine, odnosno izazova ukrajinskoga nacionalnoga identiteta oskudno su proučavane u hrvatskome znanstvenome prostoru, dok radova koji konkretno problematiziraju polarizaciju izbjegloga ukrajinskoga stanovništva u vremenu nakon rata u Ukrajini 2022. godine još nema. Nadalje, na međunarodnome se nivou više pozornosti pridodaje istraživanju uzročno-posljedičnih odnosa i interesa kao stvarnih izvorišta konflikta, ali se jednim dijelom zanemaruju ili pak pojednostavljuju procesi koji objašnjavaju razdor među stanovništvom različitih kulturnih skupina u kontekstu konflikta u Ukrajini. Doprinos rada u tom se smislu ogleda u relevantnosti teme te generiranju mogućnosti za opširnije promišljanje o njoj s ciljem proizvodnje modernih rješenja na izazove današnjice.

1.4. Kontekstualni okvir zapadno-ruskih odnosa krajem 20. i početkom 21. stoljeća

Krajem 20. st. svijet je ušao u novu epohu međunarodnih odnosa. Bipolarni sustav koji je uređivao odnose svjetskih sila, ali i služio kao jamac međunarodne sigurnosti gotovo pola stoljeća nestao je pod ruševinama Sovjetskog Imperija. Takva drastična promjena na međunarodnoj političkoj sceni izazvala je anomalije unutar međunarodnoga sustava koje su zahtijevale novu orijentaciju, ali i smjernice koje bi olakšale snalaženje u novoj zbilji. S raspadom bipolarnoga sustava, nestao je uvriježeni prikaz vanjske ugroze koji je bio prisutan u sovjetsko-zapadnome odnosu. Valjalo je ponovno osmisliti sada već bivše obrasce koji su služili za opisivanje međunarodnih odnosa, ali i aspekata svakodnevnoga života te dati odgovore na pitanja o budućnosti dinamike svjetske politike. Na te izazove najglasnije su odjeknule teza Francisa Fukuyame o „kraju povijesti” i konačnoj hegemoniji SAD-a te teza

Samuela P. Huntingtona o civilizacijskome sukobu kao glavnome izvoru konflikata u posthladnoratovskome svijetu.

Nakon što se u prvome desetljeću od završetka hladnoga rata ideja o svjetskom miru utopila u krvi kriza i ratova, sličnu sudbinu uskoro je doživio i san o američkoj svjetskoj hegemoniji kojemu su se suprotstavile neke iz reda zemalja tzv. drugog i trećeg svijeta, a posebice Narodna Republika Kina. To je rezultiralo ponavljanjem određenih obrazaca koji su se javljali u ranijim periodima pa se tako i u moderno doba nije uspjela izbjeći polarizacija svijeta, ovoga puta na Zapad i „druge”. Nakon neuspjele integracije Ruske Federacije u zapadni (europski) ekonomski i obrambeni sustav te dolaskom na vlast Vladimira Putina započinje novo doba zapadno-ruskih odnosa koje karakterizira tradicionalna podvojenost, ali i borba za očuvanje ili „osvajanje” dominacije na svjetskoj političkoj sceni.

Pobuna Rusije naspram posthladnoratovskome sustavu i unipolarnome svjetskome poretku osobito je došla do izražaja u poznatom Putinovu govoru iz 2007. u Munichu u kojem je Putin izrazio nezadovoljstvo zapadnom politikom. Dinamika međusobnih predbacivanja i neprijateljstva nastavila se i u sljedećemu desetljeću, a iznimno je bitna za ukrajinsku političku sudbinu s obzirom na podijeljenost Ukrajine na prozapadni zapad i proruski istok zemlje. Naime, dok zapadni dio Ukrajine karakterizira veći utjecaj europskih vrijednosti, približavanje Europskoj uniji i NATO-u te želja za modernizacijom i liberalizacijom društva, istočni dio Ukrajine ostao je (do rata 2022.) usmjereniji prema Rusiji s kojom je očuvao duboke povijesne, kulturne i ekonomske odnose što je rezultiralo većom sklonosti prema proruskoj politici, ali i očuvanju tradicionalnih vrijednosti.

Međutim, u kontekstu ovoga rada izostavljaju se brojni pojedinačni situacijski aspekti koji jednim dijelom objašnjavaju dinamiku rusko-zapadnih odnosa da bi se više naglasili oni obrasci rusko-zapadnih i ukrajinskih međuregionalnih odnosa koji se tiču identifikacijskoga aspekta. U tome smislu fokus je na konfliktu između ruske i zapadne civilizacije koji se jednim dijelom temelji na konceptualnom obrascu civilizacijskoga sukoba Samuela P. Huntingtona, a odražava se, kako na razvoj ukrajinskoga nacionalnoga identiteta, tako i na ukrajinsku državnost.

2. IDENTITET I ASPEKTI CIVILIZACIJSKOGA RASCJEPJA

2.1. Kratki pregled izgradnje kolektivnoga identiteta

R. Kalanj identitet definira kao: „bitnu, trajnu i određujuću formu individualne i društvene egzistencije, bez koje ni pojedinci ni društvene grupe, manjeg ili većeg opsega, ne bi imale svoj egzistencijalni smisao” (Kalanj, 2010: 119). Priroda te trajne i određujuće forme egzistencije, koja je sama sebi jednaka i nepomična, u punom značenju može upućivati samo na apsolutno biće koje se u univerzalnome kulturnome krugu zove Bog (Kovač, 2009, prema Damjanović, 2014: 335). Osim što ga definira i daje mu smisao, identitet pojedincu pomaže u orijentaciji u odnosu na prošlo i sadašnje vrijeme, vrijednosnu i sakralnu dimenziju te mu olakšava poimanje sebe i drugih.

Još od početka kategorizacije identiteta kao filozofske kategorije ističe se njegova povezanost s konceptom „Drugoga”. Aristotel tako definira identitet u odnosu na ono što je drugo i različito (Aristotel, 1970, prema Berisha, 2018: 480), a u istom tonu nastavlja i Hegel koji uviđa da se: „ljudska samosvijest prepoznaje, odnosno samoidentificira i onda povijesno razvija samo u dijalektičkom odnosu s Drugim, tj. s drugom samosviješću“ (Hegel, 1987, prema Berisha, 2018: 480). Takav odnos prihvaća i Terminološka baza hrvatskoga strukovnoga nazivlja „Struna” koja kolektivni identitet definira kao: „simboličku reprezentaciju zajedništva skupine kojom se razlikuje od drugih skupina”.

Potreba za pripadanjem kolektivu, odnosno većoj zajednici počinje još u ranome djetinjstvu kada dijete počinje uviđati da mu roditelji ne mogu pružiti dostatnu zaštitu i umiriti njegov strah od neminovne smrti. Jednom izgublenu utjehu sada pronalazi u kulturi koja mu nudi vrijednosti, standarde, društvene uloge, ali i koncept pravednoga svijeta (Lerner, 1980, prema Greenberg i sur., 1986: 197). Religiozni i sekularni koncepti, simboli i autoriteti kulture preuzimaju ulogu izvorišta apsolutne vrijednosti i besmrtnosti. Dijete pritom usvaja uvjerenje da mora biti vrijedno kulture kojoj pripada da bi uspješno savladavalo teror koji donosi smrt (Greenberg i sur., 1986:197-198), a bilo kakvu ugrozu u odnosu na njezin opstanak doživljava izrazito negativno. S obzirom na enormno značenje kolektivnoga identiteta za pojedince, očekuje se da će ispitanici na izjave koje sadrže aspekt civilizacijskoga identiteta imati izražen stav, odnosno da će češće birati krajnje vrijednosti (1 i 5) nego središnje (2, 3, 4).

Međutim, iako im prvotno daje osjećaj za smisao, odrasli pojedinci mogu se s vremenom distancirati od kulture i prisvojiti si druge identitete i obrasce ponašanja. Društvo se pritom

polarizira, a njegove kohezijske veze slabe na što kultura odgovara tendencijom generiranja privida vanjskoga neprijatelja kojim prekriva vlastitu ranjivost i održava kohezijske veze stabilnima. Huntington (1998: 44) u Sukobu civilizacija piše: „Znamo tko smo tek kad znamo tko nismo i često tek kad znamo protiv koga smo.“, čime ukazuje ne samo na potrebu kolektiva za postojanjem „Drugoga“, već i za postojanjem „Neprijatelja“. Neodjeljivost kategorije „Mi“ od kategorije „Oni“ ostavlja prostor za manevre u području interpretacije naravi „Drugoga“ koji, ako ne dijeli naša uvjerenja ili nam se pak suprotstavlja, može poprimiti karakteristike zloga.

Realistički pristup u međunarodnim odnosima u tome smislu priznaje potrebu države za prijetećim „Drugim“ koji definira njezin identitet pružajući joj ontološku sigurnost (Buzan i Hansen, 2009, prema Al-Kassimi, 2023: 7). Tako su Poljaci svoj identitet izgradili na osjećaju nepripadnosti Nijemcima i Rusima, dok je bitnu ulogu u oblikovanju njemačkoga identiteta imao odnos s Rusijom (Such, 2000: 84). Štoviše, nacionalne zajednice i etničke grupe sklone su koristiti se bivšim sukobima za izgradnju identiteta koji se definira protiv grupa koje su sudjelovale u sukobu (tzv. negativni identitet) (Benčić, 2015: 2), ali se isto tako i sama prijeteća prisutnost „Drugoga“ može iskoristiti za mobilizaciju društvenih kohezijskih sila. Različitosti koje služe kao istaknutiji katalizatori rusko-zapadnoga sukoba su sljedeće:

- 1) globalizirana zajednica (heterogenost) – nacionalna država (homogenost)
- 2) status *quo* Zapada kao vodeće civilizacije (unipolarnost) – pobuna protiv statusa *quo* (multipolarnost)
- 3) samouvjerenost, osjećaj nadmoći nakon pobjede u hladnom ratu – ogorčenost i tendencija samodokazivanja
- 4) otvorenost prema širenju na cijeli svijet – regionalno područje širenja utjecaja
- 5) liberalne vrijednosti – tradicionalne vrijednosti
- 6) liberalna demokracija – autoritarni režim
- 7) liberalizam – realizam
- 8) sekularne vrijednosti – vjerske vrijednosti.

2.2. Aspekti civilizacijskih različitosti između Rusije i Zapada

Koncept kolektivnoga ili jedinstvenoga Zapada dobio je istaknutu ulogu u europskoj misli tek u 19. st. kada se Rusija pojavila na europskoj političkoj sceni (Heller, 2010, prema Diesen, 2022: 46). Kao euroazijska sila Rusija je za Europu dugo vremena bila primarni predstavnik stranoga i drukčijega, ali i glavni katalizator europskoga jedinstva. U novome zapadnome

političkome diskursu dihotomija između Zapada i Rusije ponajviše se ogleda u „sukobu” između zapadnih demokracija i ruskoga autoritarizma. Na takvoj binarnosti temelji se i Strategija nacionalne sigurnosti SAD-a koja ističe prijetnju „revizionističkih autoritarnih režima” što obnavlja hladnoratovski diskurs (Polović, 2022: 244).

Dinamiku formiranja prijetećega „Drugoga” karakterističnu za međusobne odnose Rusije i Zapada odredile su jednim dijelom povijesne okolnosti, ali i međusobna teritorijalna blizina ovih civilizacija. Nekada jedinstven europski kontinent potresao je crkveni raskol koji je stvorio dva kulturološka entiteta. Dok je Rim stoljećima nosio ulogu vjerskog autoriteta Crkve na Zapadu, pad Konstantinopola kao drugoga Rima značio je gubitak centralne matice druge velike europske civilizacije. Rusija u tom smislu ima civilizacijsku ambiciju uspostavljanja autoriteta Moskve kao „trećeg Rima” i zaštitnice pravoslavlja, a njezina politika koristi navedene konotacije kako bi mobilizirala društvenu podršku (Drost i de Graaf, 2022), ali i opravdala promicanje ruskoga utjecaja u drugim pravoslavnim državama.

Ruska je pravoslavna crkva, za razliku od europskih denominacija, zadržala društveno-politički značaj te je ostala zatvorena i usmjerena prema unutra što je jednim dijelom odraz društveno-političke dinamike ruske državotvornosti. Naime, konfiguracija i veličina ruskoga teritorija, ali i brojnost različitih nacionalnosti uvjetovale su nužnost čvrste i centralizirane vlasti što je znatno smanjilo fluidnost ideja koje su dolazile iz okolnih područja, a poglavito sa Zapada. O povezanosti ruske pravoslavne Crkve i ruskih vlasti i danas govori činjenica da je patrijarh Kiril netom poslije ruskoga napada na Ukrajinu 2022. godine utješio vojnike riječima kako će izvršavanjem svojih dužnosti podnijeti žrtvu za druge te se, shodno tome, očistiti od grijeha (Reuters, 2022).

S druge pak strane, Crkva u Europi stoljećima je djelovala kao integracijski mehanizam na kontinentu okupljajući relativno heterogena društva pod vrhovništvom jedne osobe (pape), zajedničke crkvene doktrine te jednog jezika (latinskoga). U toj ulozi zamijenile su je prosvjetiteljske ideje i ideali koji su znatno marginalizirali moć Crkve kao sukreatora političko-društvene stvarnosti. Kada bi danas koji ogranak Crkve na Zapadu i imao veću ulogu u društveno-političkom životu, upitno je bi li mogao djelovati kao katalizator civilizacijskoga zajedništva zbog sve veće društvene heterogenosti zapadnih zemalja u nacionalnim, rasnim, vjerskim i drugim značajkama. U tome smislu, moralni primat Crkve zamijenile su liberalne vrijednosti koje služe kao osnova za izgradnju zapadnog identiteta. Osim opadanja vjerskih vrijednosti, zapadno društvo karakterizira i hedonizam te okrenutost

masovnoj zabavi što bi se po predviđanjima Z. Brzezinskoga (2000: 199-200) moglo loše odraziti na njegovu vanjskopolitičku efikasnost te posljedično i budućnost. Rusija se u tom smislu u javnom prostoru često percipira kao čuvarica tradicionalnih vrijednosti (The Moscow Times, 2022; Trofimov, 2022) u kulturološkom ratu s „moralno dekadentnom” i liberalno-globalističkim politikom Zapada.

Različitosti u konsolidaciji identiteta jednim su dijelom odredile i razvoj geopolitičke misli na Zapadu i u Rusiji. Dok je geopolitika nacionalne države prirodno sklonija realizmu koji stavlja naglasak na moć i ulogu država u međunarodnim odnosima, za globaliziranu zajednicu zasnovanu na zajedničkim vrijednostima i slobodama svojstvenije je pribjegavanje liberalizmu. Ta razlika uvjetuje, kako generiranje drugačijih identifikacijskih narativa, tako i korištenje drugačijih sakralnih komponenta u svrhu konsolidacije kolektivnoga identiteta. Sukob Zapada kao globaliziranoga entiteta i Rusije kao zasebne nacionalne jedinice projicira se i unutar samih kolektiva Rusije i Zapada u vidu ideološkoga konflikta tradicionalnih i liberalnih struja. Razvoj ekonomije i tehnologije stvara tendenciju formiranja univerzalnoga globalnoga identiteta. U tom kontekstu europska integracija promatra se tek kao početak veće globalne integracije (Such, 2000). S druge strane, neke uspješne liberalne demokracije poput Mađarske i Poljske ponovno su poprimile autoritarne aspekte, dok se u neupitnim liberalnim demokracijama poput SAD-a i Velike Britanije pojavio populistički nacionalizam (Polović, 2019: 261).

Naspram Zapadu Rusija nema uvjete za beskonačno širenje civilizacijskoga prostora, jednim dijelom i zbog nacionalno-vjerskih pretpostavki identiteta koje ne mogu biti univerzalne. Međutim, iako moderna Rusija nema globalne ambicije, osiguranje kulturološkoga i političkoga utjecaja u svom bližnjem susjedstvu, a osobito u slavenskim i pravoslavnim zemljama koje ulaze u okvire istočne pravoslavne civilizacije, jedan je od imperativa njezine politike zato što na danom prostoru njezin ugled kao relevantne regionalne sile i civilizacijske matice ovisi o ostvarenju moći i utjecaja.

2.3. Ruska trauma kao dio modernoga ruskoga identiteta

Najveća trauma ruskoga identiteta jest njegova tragična osamljenost koja se ogleda u nepripadanju većem kolektivu kao rezultat odbačenosti od azijskoga Istoka, ali i europskoga Zapada. U tome smislu Rusija ima potrebu dokazati i sebi i drugima da može biti neovisna i autonomna, ali i da ima dovoljno snage za ispunjenje svoga euroazijskoga prostornoga smisla.

Neuspjesi u povezivanju s Europom tijekom ruske povijesti uglavnom su rezultirali izmjenjivanjem dviju oprečnih dinamika:

- a) dokazivanjem svog europejstva
- b) rivalstvom i „kažnjavanjem” Europe zbog neprihvatanja u europsku zajednicu.

Ove dvije dinamike često se isprepliću pa tako Rusija i u moderno doba nastoji ograničiti zapadni utjecaj, dok u isto vrijeme iskazuje potrebu za općom percepcijom svoje povijesne uloge kao relevantne za europski kontinent. Tako je nakon kulminacije vanjskopolitičkoga neprijateljskoga stava prema Zapadu za vrijeme aneksije Krima 2014., ministar vanjskih poslova S. Lavrov (2016) u svom članku „Povijesna perspektiva ruske vanjske politike” naglasio uključenost Rusije u povijesni i kulturološki europski kontekst i opovrgnuo tezu da je Rusija „uvijek bila na europskoj margini i autsajder europske politike”.

Veliki domovinski rat (Drugi svjetski rat) nosi snažnu emocionalnu komponentu za rusko društvo, a interpretacija njegove povijesne uloge ujednačena je među masama što ga čini idealnim alatom politike Kremlja. Naime, ruska se vlast aktivno koristi simboličnom terminologijom iz ratnoga doba u svrhu opisivanja moderne stvarnosti. Takva tendencija bila je osobito izražena 2014. godine (Kurilla, 2021: 116-117), a nastavila se kao dio informacijskoga rata i u 2022. godini. No, dok Rusija stavlja naglasak na svoju povijesnu ulogu u oslobođenju Europe od fašizma u Drugom svjetskom ratu, EU se odmiče od takvog narativa o čemu govori i rezolucija Europskoga parlamenta iz 2019. koja izjednačuje uloge Njemačke i Sovjetskog Saveza oslovljavajući ih kao dva „totalitarna sustava” koja su dogovorila podjelu Europe sukladno svojim zonama interesa.

U tom pogledu je za Rusiju osobito problematičan „ruski izbor” koji uređuje njezine odnose sa Zapadom, a odnosi se na dvije stavke koje isključuju jedna drugu:

- 1) preuzimanje uloge učenika kojega će civilizirati Zapad
- 2) odbacivanja subjekt-objekt odnosa i zadržavanje statusa lošeg učenika ili anticivilizacijske sile (Diesen, 2022: 46).

Rusija se nakon kraha Sovjetskoga Saveza napokon ponizila pred Zapadom i očajnički prihvatila odnos „učenik – učitelj” što pak nije rezultiralo njezinom europskom integracijom, već velikim geopolitičkim gubitcima. Braterskiy (2018: 110) tako neuspjeh ruskih glavnih strateških pravaca vanjske sigurnosne politike u postsovjetskom razdoblju pripisuje, između

ostalog, ujedinjenju Europe, stvaranju paneuropske antiruske političke koalicije, uništenju sigurnosne tampon-zone te generaciji sustava europske sigurnosti koji isključuje Rusiju. Putinova politika u tom je smislu usmjerena podizanju digniteta ruskoga naroda te iskazivanju njegove snage nakon „poniženja” 90-ih. Putin je tako „specijalnu vojnu operaciju” opisao kao „trenutak kada se Rusija suočila sa zapadnom hegemonijom nakon desetljeća poniženja od pada Sovjetskog Saveza 1991” (Faulconbridge, 2022).

S. P. Ramet (Ramet, 2002: 85) za opis takve društveno-političke dinamike koristi termin libidalne politike. Moć karizmatiskog vođe u tom se smislu dovodi u odnos s kolektivnim libidom koje društvo dovodi u stanje općega uzbuđenja u kojem se isprepliću motivi boli iz zajedničke prošlosti i ushićenja, pobuđenoga fantazijama o nacionalnome trijumfu u budućnosti. Autoritet vođe u takvome odnosu ovisi o njegovoj sposobnosti da „zadovolji” društvo. Slava i simbolička moć ruskoga Dana pobjede u tome pogledu imaju svrhu podsjetiti društvo o njegovoj snazi i potencijalu da ispuni zadanu misiju i upotpuni smisao svog identiteta koji stalno plovi u beskrajnome prostoru između slavne prošlosti i velike budućnosti.

2.4. Kopno protiv Mora kao odrednica geopolitičkoga identiteta

A. Dugin, ruski politički filozof, kojeg se u medijskom prostoru opisuje kao vrhovnoga svećenika virulentne vrste ruskoga nacionalizma (Lister i Pennington, 2022), Putinova ideologa (Srdoč, 2022) i glavnoga promotora ruskog rata u Ukrajini (Ramzy i Troianovski, 2022), u svojoj političkoj misli vodi se mišlju osnivača geopolitike H. Mackindera i njegovom podjelom svijeta na kopneno područje (*Heartland*) i priobalna svjetska područja (*Rimland*). U tome smislu, Rusiju kao civilizaciju kopna suprotstavlja globalizacijskim tekovinama Zapada koje ne mogu biti sigurne u svoju pobjedu sve dok ju konačno ne oslabe i destabiliziraju, odnosno fragmentiraju *Heartland* (Dugin, 2017: 34-36). Dok Zapad ističe ruski autoritarizam, ruska strana sklona je kritici totalitarnoga karaktera zapadne civilizacije. Tako V. Lukin (2018: 32-33) napominje da je zapadna civilizacija tijekom povijesti nastojala nametnuti svoj politički model kao univerzalan još od vremena pravedne vlasti božanskoga rimskoga cara do danas kada se „bizarno shvaćeni” pojmovi „demokracije i ljudskih prava” koriste u svrhu monopola zapadnoga svijeta nad ostalima.

Prema Duginu, o ruskom izvršavanju misije i zadatka „prostornoga smisla” ovisi budućnost multipolarnoga svijeta (Dugin, 2017: 82). U tom se smislu sama bit ruskoga političkoga djelovanja interpretira kao borba protiv zapadne unipolarnosti što postaje dijelom njezina

vanjskopolitičkoga identiteta. O tome govore i ruska promišljanja o stvaranju alternativnih saveza i veleprostora poput imaginarnoga projekta „Velike Istočne Europe” koja bi zauzimala prostor europskih slavenskih i pravoslavnih zemalja (Dugin, 2017: 91-92), ruskoga svijeta čiji je cilj kulturološko ujedinjenje svih ruskogovornih područja (Kovalenko, 2023) ili ekonomskoga međunarodnoga saveza BRICS kao opreke zapadnoj gospodarskoj hegemoniji. Između ostalog, ističu se i Organizacija ugovora o kolektivnoj sigurnosti (kao alternativa NATO-u) te Euroazijski ekonomski savez (koji u nekim aspektima oponaša funkcije Europske unije). Povijesni zadatak Rusije prema Duginu jest pobuna protiv globalizacijskih tekovina i primata SAD-a te stvaranje uvjeta za svjetsku multipolarnost i autonomiju pojedinih država i civilizacija u vidu mogućnosti očuvanjem svojih vrijednosti i tumačenja svoje vrijednosne istine.

Rusija konceptom „euroazijstva” nudi Europi alternativu euroatlantskom pravcu integracije te veću autonomiju u odnosu na SAD, ali isto tako polaže nade u ostvarenje cjelovitosti *Heartlanda* što je s obzirom na pogoršanje odnosa uslijed rata u Ukrajini teško ostvarivo. Konačno su ukinute i ambicije njemačke istočne politike (*Ostpolitik*) koja je zagovarala ekonomsku suradnju s Rusijom nauštrb dominacije SAD-a (Polović, 2022: 249-250). Euroaziju kao geopolitički vrijedan prostor vide i SAD koje su u Strategiji nacionalne sigurnosti usvojenoj u listopadu 2022. naglasili njezinu geopolitičku važnost, ali i sigurnosne izazove koji proizlaze iz njezina nepriznavanja američke dominacije (Polović, 2022:244). U tome smislu Rusija i Zapad u izravnome su kulturološkome konfliktu za primat u istočnoj Europi, a posebice u Ukrajini što se ponajviše ogleda u njezinoj unutarnjoj podijeljenosti na istočni i zapadni dio. Iako je izgubila Europu, Rusija si lako ne može priuštiti gubitak Ukrajine bez koje ne može računati na svoj geopolitički autoritet, ali ni na izgradnju euroazijskoga imperija (Brzezinski, 2000: 86; Dugin, 2017: 92-93; Huntington, 1998: 210). Ukrajinska prozapadna, odnosno prorуска orijentacija bitan je faktor, kako za ruske imperijalne ambicije, tako i za očuvanje zapadne hegemonije na europskome kontinentu.

3. DVIJE UKRAJINE

3.1. Povijesni kontekst i problem regionalizma

Ukrajina je teritorijalno najveća europska država koja se u cjelovitosti nalazi u Europi. Veće od nje samo su Rusija i Turska koje dijelom svoga teritorija ulaze duboko u azijski kontinent. Osim što ima izlaz na obale Crnog i Azovskog mora, Ukrajina služi i kao

poveznica euroazijske kopnene mase sa zapadnom Europom u čemu se očituje njezin geopolitički značaj oko kojeg se i danas stvara rivalstvo između velikih sila koje u potpunosti mijenja europski sigurnosni poredak (Masters, 2022 prema Polović, 2022: 247). Međutim, današnji međunarodno priznati ukrajinski teritorij većim dijelom ukrajinske povijesti nije pripadao jedinstvenoj teritorijalnoj cjelini te je, našavši se na sjecištu velikih svjetskih civilizacija, bio rastrgan između susjednih zemalja i europskih carstava.

I.Tsyrf (2013) tako Ukrajinu opisuje kao „tabulu rasu” na europskome kontinentu koja u političkome kontekstu nosi epitet „tampon-zone”, a u kulturno-ideološkome „rastrgnute civilizacije”, dok ju Samuel P. Huntington (1998) u svome „Sukobu civilizacija” naziva „raskoljenom zemljom s dvjema različitim kulturama” koja dijeli zapadnu civilizaciju od pravoslavne na istoku. Međutim, podjela na „istočne” i „zapadne” Ukrajince koja se danas spominje u političkome diskursu javila se tek u periodu kada je Galicija (zapadni dio Ukrajine) bila pod upravom Habsburgovaca, dok je ostatak zemlje teritorijalno pripadao Ruskom Carstvu (krajem 18. st i kroz 19. st.) (Rodgers, 2006, prema Jazić, 2009: 66-67).

Habsburška, odnosno Austro-Ugarska Monarhija u tome je smislu, kao centralnoeuropsko carstvo koje je počivalo na europskim praksama i zapadnokršćanskim, ali u kasnije doba i prosvjetiteljskim vrijednostima, ostavila najviše zapadnoga kulturološkoga utjecaja na ukrajinsko društvo. Međutim, Ukrajina je bila i pod dugom dominacijom Poljske i Litve, dok su u razdoblju između dvaju svjetskih ratova zapadni dio Ukrajine međusobno podijelile Poljska, Rumunjska i Čehoslovačka. S druge pak strane, istokom zemlje tradicionalno je stoljećima vladalo Rusko Carstvo, a kasnije i Sovjetski Savez (*Ukraine*, 2023) koji je u periodu nakon Drugog svjetskog rata dosegnuo svoj vrhunac te pod sobom ujedinio sav ukrajinski teritorij.

Rođenjem mlade ukrajinske države na ruševinama Saveza potvrđen je završetak (?) duge povijesti podjele ukrajinskih teritorija između okolnih zemalja. Međutim, u uvjetima višestoljetnoga nedostatka državnosti, ključnu ulogu u razvoju ukrajinskoga nacionalnoga identiteta odigrali su lokalni, odnosno regionalni identiteti što je u vremenu nakon ukrajinskoga osamostaljenja rezultiralo oprječnom dinamikom jačanja regionalnih identiteta nauštrb nacionalnoga, a s njim federalističkih i separatističkih tendencija (Nahorna, 2008, prema Balabanov i sur., 2019: 503) Štoviše, istraživanja su pokazala da sklonost nacionalnome identitetu u odnosu na druge teritorijalne identitete opada od zapada prema istoku zemlje. Dok je na zapadu i u središnjem dijelu zemlje nacionalni identitet primarni

identitet teritorijalne identifikacije, na istoku i jugu zemlje kao takav je manje zastupljen, a u Donbasu su ga regionalni i lokalni identiteti pretekli kao glavni izvori teritorijalne identifikacije (Kulyk, 2016: 595-596).

Rudimentarni razvoj oblasti i regionalnih identiteta koji su postali čuvarima ukrajinstva bio je podvrgnut utjecajima ne samo različitih zemalja već i kultura zbog čega su se počele javljati razlike u artikulaciji ukrajinskoga nacionalnoga mita. One su došle do izražaja nakon ukrajinskoga osamostaljenja kada se javila potreba za pomirenjem različitosti koje su nastale posredstvom djelovanja različitih megapriča unutar kojih se ukrajinski nacionalni identitet trebao orijentirati u odnosu na već postojeći svijet, njegovo uređenje i povijest. O tome govori i dvojaka interpretacija kozačkoga mita. Dok ga ukrajinski nacionalisti interpretiraju kao ukrajinsku posebnost u odnosu na Rusiju, rusofoni Ukrajinci sagledavaju ga kao obranu Ruskoga Carstva i pravoslavne vjere (Hillis, 2013, prema Onuch, 2015: 26).

Iako nacionalno-građanski i regionalni identitet mogu biti komplementarni, destruktivni razvoj regionalizma nauštrb nacionalnoga identiteta moguć je ako se državne institucije ne mogu adekvatno s njim nositi (Balabanov i sur., 2019: 511). Slabost mlade ukrajinske države pred izazovom dovršenja procesa kolektivne nacionalne identifikacije poslužila je vanjskim akterima kao plodno tlo za, kako induciranje unutarnjih kriza, tako i za jačanje dezintegracijskih procesa u zemlji. Iako pretpostavka da je identitet katalizator krize i sukoba u Ukrajini nije empirijski dokazana, teoretičari i dalje nerijetko povezuju aspekte identiteta s pogoršanjem sukoba (Posen 1993; Connor 1994; Fearon i Laitin 2003, prema Onuch i sur., 2018: 80) što je jednim dijelom utemeljeno na uvriježenoj percepciji Ukrajine kao podijeljenoga postkolonijalnoga društva čija polarizacija može bitno još nije dovršena.

Prema jednom od scenarija, Ukrajinu bi mogao čekati grubi rascjep na ukrajinsku zapadnu državu i istočnu (istočne i južne regije) orijentiranu prema Rusiji (University of Birmingham, n.d). Samuel P. Huntington (1998) tako je u svom djelu „Sukob civilizacija” istaknuo dva moguća scenarija ukrajinske sudbine koja proizlaze iz dvaju pristupa: etatističkoga i civilizacijskoga. Mearsheimerov etatistički pristup predviđao je mogući rat i rusko osvajanje Ukrajine, dok je civilizacijski pristup (čiji je pobornik sam Huntington) isticao mogućnost rascjepa Ukrajine na dva dijela. Iako su prije rata 2022. godine postojale naznake podjele Ukrajine na dva dijela uz veće ili manje miješanje vanjskih aktera, u prvom redu Rusije, 2022. ipak je došlo do izravne ruske agresije. Ako se uzme u obzir da zapadna i istočna Ukrajina imaju različite kulturološke obrasce, suodnos civilizacijskoga i nacionalnoga

identiteta ostaje zanimljiva tematika za promatranje, osobito zbog različitih civilizacijskih identiteta ukrajinskih regija koje pak tvore zajednički nacionalni identitet što je najzad rezultiralo njegovim podvojenim karakterom.

3.2. Istočna i Zapadna Ukrajina: uzroci podjele

U kontekstu ovoga rada, autorica definira društvene podjele kao maligne različitosti unutar društva, odnosno kao one različitosti koje podrivaju njegovo zajedništvo te teže mogu premostiti razliku jedna između druge kada postoji potreba za nekom vrstom zajedničkoga društvenoga djelovanja što rezultira padom vjere društva u vlastiti životvorni potencijal. Političke i socijalno-kulturne podjele unutar ukrajinskoga društva postale su jedan su od primarnih izvora društveno-političkih napetosti u periodu nakon ukrajinskoga osamostaljenja 1991. godine te su se afirmirale kao katalizatori promjena i kriza kao što su narančasta revolucija, Euromajdan ili dugogodišnji rat na istoku zemlje, koje su, ne samo iz temelja uzdrmale ukrajinsku državu već i dodatno podijelile ukrajinsko društvo.

Uzroci podjele jednim su dijelom rezultat vanjskih malignih utjecaja i podjela. Primjerice, nakon što je *Pax Americana* doživio svoj slom početkom stoljeća, geopolitičke trzavice poprimile su nov oblik u vidu sraza ideja unipolarnoga i multipolarnoga svijeta, ali i vrijednosnoga te megarativno-povijesnoga konflikta između tradicionalnih tekovina s jedne i liberalne političke misli te postmodernog tumačenja stvarnosti s druge strane. Goruće teme poput širenja NATO-a, Europske unije i sustava zapadnih vrijednosti prema zemljama bivšega Sovjetskoga Saveza, ali i energetske ovisnosti o Rusiji te prodoru projekta Ruskog svijeta kao i žilavosti sovjetskih povijesnih megarativa na europskom istoku, za mladu ukrajinsku državu postale su suviše „osobne“.

S druge pak strane atomizacija ukrajinskoga društva rezultat je i kompleksnih unutarnjih društvenih previranja koji korijene vuku iz bogate i teške ukrajinske povijesti te višestoljetne podjele ukrajinskoga teritorija između civilizacija Istoka (Rusije) i Zapada (Austro-Ugarska Monarhija, Poljska). Utjecaji navedenih civilizacija izložili su ukrajinske zemlje različitim povijesnim tekovinama, megarativima pa i drugačijem iskustvu izgradnje kolektivnoga identiteta. Civilizacijski okršaj svoju je presliku našao u podjeli Ukrajine na dvije suprotstavljene političko-društvene cjeline – Istočnu i Zapadnu Ukrajinu.

3.3. Kontekst makroregionalne podjele

U kontekstu ovoga rada ispitanici su podijeljeni uzimajući u obzir istočnu, odnosno zapadnu superregiju iz koje dolaze. Navedena podjela jest osnova za testiranje razlike u stavovima ispitanika te je korištena po uzoru na prijašnju znanstvenu tradiciju. Ovo poglavlje u tom pogledu daje uvid u kontekstualni okvir najčešće prihvaćene razdiobe ukrajinskoga teritorija.

Politolozi i sociolozi u podjeli ukrajinskoga političkoga prostora ističu 2 do 5 makroregija. U generiranju podjele obično polaze od analize ponašanja birača, ali u isto vrijeme ne izostavljaju povijesne i kulturne komponente [Arel, 1993; Barrington and Herron, 2004; Riabchuk, 2002; Sasse, 2010, prema Ukrainian Research Institute Harvard. (n.d.)]. Politološka i sociološka istraživanja ukrajinski teritorij uglavnom dijele na četiri makroregije, odnosno dvije superregije. Iako njihove granice kod različitih autora mogu ponešto odstupati, uglavnom se ne radi o bitnim oscilacijama. Kao ideju vodilju makroregionalne podjele neki autori uzimaju rezultate predsjedničkih izbora u Ukrajini koji jasno dijele zemlju na četiri, odnosno dva dijela.

Tako je primjerice Ukrajinski istraživački institut na Sveučilištu Harvard [Ukrainian Research Institute Harvard. (n.d.)] makroregionalnu podjelu Ukrajine definirao na temelju broja većinskih glasova na predsjedničkim izborima iz 2010. godine koja je uvelike odgovarala onoj s ranijih predsjedničkih izbora iz 2004. Rezultati izbora pokazali su jasnu podjelu zemlje na istočnu i zapadnu Ukrajinu (superregije) s obzirom na razinu glasačke podrške Yanukovychu i Tymoshenko. Yanukovych je na istoku zemlje dobio 75 % - 100 % glasova, a na jugoistoku 50 % - 74 % (Istočna Ukrajina). Tymoshenko je s druge strane na zapadu zemlje osvojila 75 % -100 %, a u centralnoj makroregiji 50 %-74 % (Zapadna Ukrajina). Međutim, ovakva podjela nije nešto novo; slična tendencija postojala je i u predsovjetskome vremenu. Tako bivši austrijsko-poljski teritoriji podupiru prozapadne kandidate, orijentirani su proeuropski i pribojavaju se ruskog utjecaja. (Darden, 2013, prema Petro, 2015: 9).

Makroregionalnu podjelu na istom principu koristi i KIIS u svojim mnogobrojnim istraživanjima javnog mijenja dok je istu podržao i tim stručnjaka s Instituta za politička i etnonacionalna istraživanja I. F. Kuras (Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса) pri Ukrajinskoj nacionalnoj akademiji za znanost (Національна академія наук України) (Panchuk i sur., 2011: 4). Osnova za superregionalnu podjelu u ovome radu uzeta je iz njegove istraživače tradicije.

3.4. Makroregionalne različitosti

Ukrajinske regije bile su podvrgnute različitim povijesnim iskustvima što je ostavilo trag na sociokulturnu, ali i jezičnu strukturu Ukrajine. U zapadnoj i centralnoj Ukrajini dominira ukrajinsko-europski kulturni identitet te ukrajinski jezik dok u istočnoj i jugoistočnoj Ukrajini prevladava slavensko-sovjetski kulturni identitet i ruski jezik. U glavnom gradu također je prisutan europsko-ukrajinski identitet, ali i rusko-ukrajinski jezični bilingvizam. (Pirozhkov, Bogutskiy, Libanova i sur., 2017, prema Balabanov i sur., 2019: 100). Razlike postoje i u vjerskom segmentu. Dok je u zapadnoj Ukrajini široko zastupljena grkokatolička crkva, stanovništvo istočne Ukrajine većinski je pravoslavno. (Huntington, 1998: 207).

Razlike postoje i u vanjskopolitičkim stavovima. Ispitivanja javnoga mijenja pokazala su da Ukrajinci iz zapadnih djelova Ukrajine saveznike, ali i budućnosti Ukrajine pretežito vide na Zapadu u sklopu EU-a i NATO-a, dok Rusiju percipiraju kao glavnu prijetnju državnoj opstojnosti. Trend na istoku zemlje jest obrnut; ispitanici su budućnost Ukrajine prema podacima istraživanja češće vidjeli u uniji s Rusijom i Bjelorusijom te su izražavali pozitivniji stav prema sovjetskim vrijednostima i normama (Riabchuk, 2002: 2).

Međutim, najizraženije društvene razlike moguće je uočiti u usporedbi krajnjih zapadnih i istočnih oblasti Ukrajine. V. Sereda (2002) provela je istraživanje na temu varijacija u povijesnim identitetima krajnjih ukrajinskih pokrajina - Donjecke oblasti na istoku i Lavovske na zapadu. Ispitanici su pokazali polarizirane stavove u odnosu na to koje praznike smatraju važnima, koje povijesne ličnosti nacionalnim superherojima, a koje događaje ključnima za ukrajinsku povijest. Ako su ispitanici iz Lavova izrazili prihvaćanje praznika, povijesnih ličnosti i događaja te narativa iz predsovjetske nacionalne povijesti, njihovi sunarodnjaci iz Donjecka pokazali su usmjerenost slavljenju sovjetskog povijesnog sjećanja, osoba i praznika, odnosno njihovih postsovjetskih modifikacija.

Ukrajinsko iskustvo tridesetogodišnje neovisnosti pokazalo je snažan utjecaj civilizacijskih različitosti kako na ukrajinsku politiku tako i na jedinstvo ukrajinskoga društva. Osim razdjeljenosti u vjerskim, jezičnim i kulturološkim značajkama, predsjednički izbori i sociološke ankete ukazale su na tendenciju podijeljenosti stanovništva u stavovima u odnosu povijest, politiku i zajedničku budućnost. S obzirom na sve to, pretpostavlja se da postoje razlike u stavovima raseljenih osoba iz Ukrajine s obzirom na to dolaze li iz Istočne ili Zapadne Ukrajine.

4. REARTIKULACIJA UKRAJINSKOGA NACIONALNOGA IDENTITETA

4.1. Pokušaji reartikulacije ukrajinskoga identiteta nakon sovjetskoga razdoblja

Ratovi sjećanja između postsovjetskoga, ruskocentričnoga i prokomunističkoga narativa s jedne i etnonacionalnoga s druge strane traju još od Narančaste revolucije 2004. godine. Ta polarizacija odvijala se na regionalnome planu odvajajući nostalgican za sovjetskim razdobljem istok od europski orijentiranoga zapada zemlje [Ukrainian Research Institute Harvard. (n.d.)]. Euromajdan, aneksija Krima i događanja na Donbasu dodatno su potaknuli jačanje ukrajinskoga političkoga identiteta i proaktivne pozicije građana (Sereda, 2016: 24).

Međutim, od Euromajdana 2014. godine Ukrajina je počela nalaziti snažnije načine reartikulacije svog nacionalnoga identiteta. Sovjetski spomenici zamijenjeni su novim herojima, a započeo je i proces preimenovanja ulica i mjesta koja su imala poveznicu sa sovjetskim razdobljem (Ukraine: Is It Really East and West? | Ukrainian Research Institute at Harvard University, 2017) te je došlo do političkog zaokreta prema Zapadu.

Međutim, na brisanje tragova sovjetske prošlosti nisu svi reagirali pozitivno, posebice najistočniji dio zemlje. Ankete iz 2014. pokazale su da je vojna kampanja proširila jaz između ispitanika sa Zapada Ukrajine i krajnjeg Istoka (Donbasa) koji su u odnosu na početak konflikta sve više vidjeli rusku ulogu kao obrambenu dok su zapadnjaci događanja iz 2014. uvjerenije interpretirali kao rusku agresiju. Dok je na zapadu ojačala ideja unitarne države s ukrajinskim kao jedinim službenim jezikom, na istoku se apeliralo na jednak status ruskoga i ukrajinskoga, a počela je jačati spremnost i za odcjepljenje (Onuch, 2015: 28-29).

Prva faza pokušaja reartikulacije ukrajinskoga nacionalnoga identiteta u tom je smislu prošla dosta turbulentno. Međutim, iako su podjele unutar ukrajinskoga društva evidentne, one nisu toliko jednodimenzionalne kako se često prikazuju u javnom, a ponekad i u znanstvenome prostoru. Paradoks dviju Ukrajina krije se u tome što je granica u kojoj jedna Ukrajina počinje, a druga završava nejasna. Lavov i Donjeck ponajprije su simboli dviju ukrajinskih sudbina: proeuropske i proruske, a ne vjeran prikaz podjele zemlje na pola. Aspekti europejstva i sovjelizma postoje na svim stranama. Štoviše, Ukrajinci nastoje biti ambivalentni u svojim ideološkim preferencijama i orijentacijama što podjelu čini još kompleksnijom (Riabchuk, 2002: 2-3). Između tih dvaju krajnjih odabira postoji iznimno velik prostor koji je „fluidan i heterogen u geografskom, ljudskom i ideološkom smislu”, a koji M. Riabchuk definira kao „treću Ukrajinu” koja je „najvećim dijelom nevidljiva, nijema,

neizvjesna, neodlučna, ideološki ambivalentna i višeznačna” te je „više objekt nego predmet političke borbe, glavno bojno polje i glavna nagrada u dugotrajnom nadmetanju između dviju glasnih, ali minornih Ukrajina, 'sovjetske' i 'europske' (Riabchuk, 2002: 3).“

4.2. Od izgubljenosti 90-ih do rata 2022: Rusija kao novi Egipat?

90-e su bile osobito stresne za Ukrajinu što se odrazilo na sve segmente života pa i na umjetnost. Njezin identitet stoljećima je bio rezultat vertikalnoga sukobljavanja s identitetima osvajača. Nagli nestanak „tlačitelja” uslijed pada Sovjetskog Imperija potresao je bitne segmente ukrajinskoga nacionalnoga identiteta. Štoviše, kulturološke razlike u zemlji kaotično su se razvijale u nedostatku privida zajedničke vanjske ugroze koja bi pomogla društvenoj koheziji. N. Lebedynceva (2021) u tom smislu prikazuje izgubljenost ukrajinskoga umjetnika novoga doba kao odraz gubitka samoidentifikacijskih obrazaca u postkolonijalnoj Ukrajini nakon raspada imperijske matrice. Sovjetska duhovna ostavština novim državama nije mogla poslužiti kao adekvatna smjernica za sagledavanje stvarnosti i vlastite sudbine dok je u isto vrijeme bila suviše irelevantna da bi mogla generirati konstrukt „Oni” koji bi rezultirao protureakcijom u obliku konstrukta „Mi” jer: „I patološko odsustvo Egipta onemogućuje pokušaj bijega. (Žadan prema Lebedynceva, 2021: 27)“. Da bi napokon završila započete integracijske procese, Ukrajina je ponovno morala pronaći svoj „Egipat”, neprijatelja koji će izložiti cjelokupni kolektiv imanentnoj vanjskoj ugrozi.

Rat 2022. godine u tom smislu može predstavljati početak promjena u vidu smanjivanja podjela u ukrajinskom društvu. Štoviše, duboko ranjenim društvima s oslabljenim kohezijskim vezama potrebno je „ritualno žrtvovanje” kako bi se unutarnja neprijateljstva izbrisala, osjećaji pročistili, prostor iznova posvetio, a vrijeme započelo. U tome pogledu za izgradnju nacije bitno je sjećanje na posljednju uspješnu krvnu žrtvu (Marvin i Ingle, 1996). Štoviše, društva imaju tendenciju romantiziranja ratova da bi se pripremila za buduće ratove (Diesen, 2022: 17), a popuštanjem utjecaja ritualnoga žrtvovanja primorana su ih ponoviti kako bi održala jedinstvo zato što „ono što drži grupu na okupu i čini da se osjećamo ujedinjeni nije žrtva neprijatelja, već naša žrtva“ (Marvin & Ingle, 1996: 772).

To navodi i teorija kulturne traume koja govori o važnosti traumatskih događaja za kolektivno sjećanje i razvijanje grupne solidarnosti koja pomaže pripadnicima grupe u zajedničkom dijeljenju patnje pritom „definirajući i određujući uzroke patnje i pretpostavljajući moralnu odgovornost za svoje članove, zajednice osvještavaju i osnažuju svoj vlastiti osjećaj

zajedništva, te ograđuju i definiraju svoj 'mi' osjećaj” (Alexander, 2004, preko Benčić, 2015: 2). To pokazuje i *shift* u istaknutosti američkoga nacionalnoga identiteta nakon napada na tornjeve 11. rujna 2001. godine. Naime, prije navedenoga događaja većina Amerikanaca veću je važnost pridavala etničkim, rasnim ili rodnim identitetima (Huntington, 2005, prema Berisha, 2018: 483).

Iako je proces reartikulacije ukrajinskoga identiteta, odnosno njegova odvajanja od ruske matice tijekom posljednjih 20-ak godina nailazio na otpor dijela stanovništva, ruski napad na Ukrajinu mogao bi značiti njegovu kulminaciju. Takvu dinamiku pokazuje i primjetan zaokret u artikulaciji obrazaca ukrajinskoga identiteta. Istraživanja tako ukazuju na tendenciju pada popularnosti Dana pobjede koji je 2010. godine bio jedan od najvažnijih ukrajinskih praznika. U međuvremenu mu se popularnost prepolovila, a u 2023. godini podupire ga samo 13 % stanovništva (KIIS, 2023). Do promjena je došlo i u religijskome segmentu pa je tako ukrajinska grkokatolička Crkva odlučila 2022. godine datum slavljenja Božića po prvi put pomaknuti na 25. prosinca kada se taj blagdan slavi u zapadnoj Europi. Takav ishod rezultat je poticaja vladine ankete čiji rezultati su pokazali da 59 % od više od 1,5 milijuna ispitanika podupire inicijativu promjene datuma Božića (Hunder i Potter, 2023). Istovremeno, istraživanje Kijevskoga međunarodnoga instituta za sociologiju pokazalo je da se 69 % ispitanika u posljednje vrijeme više zanima za povijest Ukrajine (Kiev International Institute of Sociology, 2023: 2) dok je prema anketi iz svibnja 2023. 67% Ukrajinaca spremno braniti svoju zemlju što je znatno povećanje u odnosu na 2011. kada je interes za obranu zemlje iskazalo oko 40 % ispitanika (Razumikov Centre, 2023).

Iako su utjecaji civilizacijskih identiteta jednim dijelom odredili ukrajinsku podijeljenost, nacionalni identitet pokazao se iznimno otpornim konstruktom. Odgovor na pitanje zašto nacionalni identitet ima osobitu privlačnost može se pronaći u snazi mita, ali i kolektivnoga sjećanja (Smith, 1999, preko Edwards, 2009: 22) kojim društvene grupe daju smisao svojim vlastitim životima, ali i svojoj individualnoj i kolektivnoj prošlosti i sadašnjosti (Benčić, 2016: 10-11). On stoga djeluje fundamentalnije i sveobuhvatnije u odnosu na druge kolektivne identitete unatoč globalizacijskim tekovinama i glasinama o njegovu slabljenju (Smith, 1991 prema Edwards, 2009: 22). S obzirom na to da kohezijski mitovi djeluju kao agenti grupnoga, a dijelom i osobnoga identiteta te su stoga bitni za ontološki opstanak grupe, pojedinci su osjetljivi na bilo kakve imaginarne ili stvarne prijetnje u odnosu na kohezijski mit te su za njegovu „djecu” često spremni dati i živote bilo da se radilo o domovini, ideologiji, vjeri ili nekom drugome društvenome konstruktu koji služi kao izvorište dinamike

grupnoga života. Izravno i nepromišljeno napadanje megapriče (ili kohezijskog mita) izvana uglavnom završava još većom integracijom članova neprijateljske grupe, dok je podrivanje jedinstva grupe obično efikasan način onesposobljavanja snage kohezijskih mitova, a sukladno tome i neprijateljeve volje za borbom.

Trenutni rat u Ukrajini mogao bi značiti prekretnicu u ukrajinskoj povijesti. Osim što je Ukrajina možda konačno iznova pronašla svoj „Egipat”, podnijela je i kolektivnu žrtvu koja joj može pomoći u pročišćavanju međusobnih zamjeranja i neprijateljstava. Međutim, da bi „žrtva” bila potpuna, bitno je da bude izvršena do kraja, odnosno da završi u nacionalnome trijumfu. Još je rano reći kako bi se ratno stanje u tome pogledu moglo konačno odraziti na koheziju ukrajinskoga društva i smanjenje društvenih podjela, no uslijed reartikulacije nacionalnoga sjećanja i identifikacije glavnoga izvora kolektivne ugroze, promjene u smjeru jačanja ukrajinskoga nacionalnoga identiteta te smanjenja razlika između regionalnih podijeljenosti ne bi bile neočekivane. Međutim, ako se uzme u obzir da društvena dinamika nikada nije jednodimenzionalna, može se pretpostaviti da će određeni utjecaji koji su inducirali unutarnje podjele ostaviti traga i u budućnosti iako možda u nešto manjem opsegu.

5. NARATIVNE LINIJE

Iako formalno Rusija i zemlje Zapada međusobno ne sudjeluju u konvencionalnome ratu, postoji opći konsenzus da konflikt između njih ipak postoji, posebice onaj informacijske prirode. Još je 2017. Odbor za istraživanje Rusije objavio video koji poznati američki glumac Morgan Freeman započinje riječima: „Napadnuti smo. U ratu smo!” U videu se dalje stavlja fokus na Putinov autoritarni režim i neprijateljski stav prema SAD-u i demokratskim društvima protiv kojih Putin koristi *cyber* ratovanje kako bi oslabio demokracije diljem svijeta (The Committee to Investigate Russia, 2017). S tim da postoji borba narativa između Zapada i Rusije na globalnom nivou slaže se i visoki predstavnik Europske unije J. Borrell koji iznosi mišljenje o potrebi za još većom angažiranošću Unije na tom području (Borrell, 2022). S druge pak strane, ruska politička elita jest u više navrata istaknula činjenicu da se Rusija nalazi u ratu s kolektivnim Zapadom. (TASS, 2022; Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, 2022).

Strateški narativi bitan su segment kognitivnoga ratovanja kojemu je cilj „promijeniti ne samo ono što ljudi misle, već i načine na koje razmišljaju i djeluju”, a može utjecati na „individualna i grupna uvjerenja i ponašanja u korist agresorovih taktičkih ili strateških

ciljeva” (Hopkins, 2021). Psihološki segment informacijskoga ratovanja u tom je smislu usmjeren na slamanje protivnikove volje, atomiziranje stavova i jedinstva suparničkoga društva te generiranje nepovjerenja društva u svoje institucije kao i stvaranje opće zbunjenosti. U vremenu postmoderne postistine i poluistine gotovo je pa nemoguće razaznati razliku između istine i laži. Naime, dok je tradicionalna politička laž bila usmjerena isključivo na neprijatelja te se odnosila na pojedinosti, moderna laž trebala je zavarati i samoga lašca te rekonstruirati cjelokupnu stvarnost (Arendt, 2006, prema Shore, 2017).

E. L. Bernays (1928) govori o propagandi kao normalnoj i neutralnoj pojavnosti opisujući je kao prisutnu u svim društvima koja imaju određena vjerovanja i želju da se za ta vjerovanja sazna. Međutim, propaganda nije samo normalna pojava, već i potreba. Naime, društvena kohezija velikih i kompleksnih društava ovisi o njoj (Diesen, 2022: 17). U tom pogledu, propaganda kao politička kategorija lišena je modernih negativnih konotacija koje je paradoksalno dobila zahvaljujući propagandiziranju same sebe u svrhu opisivanja neprijateljskih strateških narativa i namjera kao društveno pogubnih i opasnih.

Ruske i zapadne narativne linije u kontekstu rata u Ukrajini upućene su, kako domaćoj i ukrajinskoj publici, tako i stanovništvu neprijateljskih i trećih zemalja, a tematski se kreću u nekoliko primarnih smjerova od kojih autorica izdvaja sljedeće:

1) strateški narativi koji se odnose na vanjsku opasnost

Izjave u upitniku koje se odnose na ovu vrstu narativa su sljedeće:

- Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.
- Smatram da Rusija predstavlja opasnost miru u cijeloj Europi.
- Smatram da će Rusija svoju ekspanzionističku politiku nastaviti na Zapadnom Balkanu ako ne bude zaustavljena u Ukrajini.
- Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.

„Narativi opasnosti” ponajviše su upućeni publici na koju se navodna opasnost odnosi jer kod nje imaju sposobnost izazvati najsnažniju emocionalnu reakciju. Naime, A. Wisman i S. L. Koole ukazali su na to da pojedinci povezanost s drugim članovima grupe koriste kao obrambeni mehanizam za suočavanje sa strahom. Kada su ljudi primorani suočiti se s egzistencijalnim brigama, rješenje pronalaze u približavanju drugim članovima grupe te skrivanju u gomili bez obzira na sadržaj ideja iza kojih gomila stoji (Wisman i Koole, 2003: 524) što čini ugroženo društvo sklonijim iskazivanju podrške rizičnim političkim odlukama.

Neuroznanost prati sličan obrazac ukazujući na to da mozak izložen politici u kojoj je suprotstavljen odnos kategorije „Mi” u odnosu na kategoriju „Oni” uključuje instinkt za preživljavanje (Al-Rodhan, 2016 prema Diesen, 2022: 24).

U tom je smislu stvaranje privida neprijatelja ili uvećavanje njegove opasnosti po društvo bitan aspekt strateških narativa koji ima snažan potencijal mobiliziranja društvene podrške. Tako je u Rusiji ideja „neprijatelja pred vratima” postala osobito aktualna nakon aneksije Krima 2014. godine (Diesen, 2022: 24) kada je ruskoj politici bila potrebna visoka razina društvene podrške. Važnost vanjskoga neprijatelja istaknuo je i Z. Brzezinski koji je upozorio na to da će se povećanje multikulturalnosti američkoga društva loše odraziti na efikasnost donošenja vanjskopolitičkih odluka što se može promijeniti jedino posredstvom snažnoga osjećaja vanjske prijateljnosti (Brzezinski, 2000: 199 - 200).

Narativne linije poput: „Smatram da Rusija predstavlja opasnost miru u cijeloj Europi.” igraju dvojaku ulogu. Osim što upozoravaju na vanjsku opasnost, ukazuju i na ukrajinsku i europsku orijentaciju pa i identitet jer se i Ukrajina i Europa suočavaju s istim vanjskim neprijateljem. Nadalje, dok se narativ o opasnosti širenja NATO-a više odnosi na Rusiju nego na Ukrajinu, njime se nastoji objasniti ili opravdati određena ponašanja u ruskoj vanjskoj, ali i unutarnjoj politici. U tom pogledu izdvajanje Poljske kao zapadnoga izvora opasnosti za Ukrajinu (AL JAZEERA, 2023) djeluje po nju uvjerljivije zbog povijesti poljskih prodora na ukrajinski teritorij. Jednako tako, s obzirom na to da su ciljna skupina rada raseljene osobe s prebivalištem u Republici Hrvatskoj, za njih je narativ o ruskoj opasnosti za Zapadni Balkan (Soldo Mostar, 2023) nešto bliži i osobniji nego li za raseljene osobe koje se nalaze u drugim dijelovima Europe.

2) strateški narativi koji se odnose na identitet

Izjave u upitniku koje se odnose na ovu vrstu narativa su sljedeće:

- Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.
- Smatram da se Ukrajina u konfliktu s Rusijom bori za očuvanje europskih vrijednosti i demokracije.
- Smatram da Rusija i Ukrajina dijele zajedničku povijest.
- Smatram da Ukrajina pripada europskome civilizacijskome krugu.

Ova vrsta strateških narativa koristi se aspektima identiteta u pokušaju jačanja unutardruštvene kohezije. U kontekstu rusko-ukrajinskoga rata, ovi narativi namijenjeni su primarno domaćoj i ukrajinskoj publici. U tome smislu valja primijetiti da se ruski narativi koji se odnose na identitet uglavnom oslanjaju na povijest koja služi kao značajna odrednica njezina identiteta, dok se zapadni uglavnom odnose na vrijednosti. Ovi aspekti identiteta obično djeluju kao „društveno ljepilo” kolektivnih identiteta navedenih civilizacija te samim time imaju veći emocionalni efekt.

Narativi koji se odnose na identitet isto tako imaju zadatak osvojiti srca i um ciljane populacije što ih čini neizostavnim dijelom informacijskoga ratovanja. Štoviše, pojedinci će ponajprije prihvatiti one naracije o prošlosti koje su u skladu s prikazom dominantne perspektive društvene skupine s kojom se naj snažnije identificiraju te joj shodno tome pridaju i jači emocionalni značaj (Juroš, 2010: 91). Borba za dominantnu društvenu naraciju prošlosti rezultat je društvene borbe za moć nad resursima u svrhu „preobrazbe vlastite naracije prošlosti u institucionalizirane oblike sjećanja, čime slabe ili marginaliziraju suprotstavljene naracije.” (Collins, 2004, prema Juroš, 2010: 95). Pritom se elite i druge moćne skupine bore za to da njihovo viđenje prošlosti postane emocionalno značajnim za sve skupine u društvu kako bi maksimizirale svoju moć.

Tako se u Zapadnoj retorici često susreće tematika ugroženosti demokracija i slobode. Primjerice J. Borrell u članku iz 2023. suprotstavlja demokraciju i mir s „Putinovom industrijom laži” koja mora biti poražena. Također, upozorava na globalnost utjecaja ruske manipulacije informacijama (Borrell, 2023) te tvrdi da će cijenu zaustavljanja rata morati platiti i europski građani zato što „budućnost naše sigurnosti i naših demokracija ovisi o tome. Cijena koju treba platiti je cijena slobode.” (Borrell, 2022 a).

S druge pak strane, Vladimir Putin u svom je članku iz 2021. „O povijesnom jedinstvu Rusa i Ukrajinaca“ naglasio povratak u povijest radi „boljeg razumijevanja sadašnjosti i pogleda u budućnost”. Asocijacije na prošlost, vjeru, ruski inat i snagu provlače se i u popularnoj kulturi u Rusiji. Jedan od primjera popularno je nazvana „neslužbena himna Donbasa” naziva „Donbas iza nas” (Glazbeno dramsko kazalište M.M. Brovuna, 2021) čiji dio teksta glasi:

„Ruska moć opet je u našim rukama, / I život i smrt za domovinu su crveni, / Stoji i drži nebeski svod stoljećima, / Moja nepokorena zemlja. // Pola neba je plamen, / Pola neba je smog, / Donbas iza nas, / A s nama Bog! // Pola neba je plamen, / Pola neba je smog, / Rusija

je uz nas, / I s nama je Bog! // Neka ti je suđeno da umreš na križu, / Ne, na koljena nećete nas baciti, / Na krvavom polju jedan je za sve, / Stoji i drži donbaski nebeski svod.”

Spot obiluje mnogim povijesnim motivima, a kulminira rukovanjem sovjetskog vojnika i „branitelja Donbasa” čime povijest simbolično daje Rusiji blagoslov. Žrtva prošlosti stapa se sa žrtvom koja mora biti podnesena u sadašnjosti.

Drugi primjer jest pjesma: „Ya Russkiy” (SHAMAN, 2022) ruskog pjevača te glazbenog producenta Shamana koja trenutno broji više od 38 milijuna pregleda. Jedan stih u refrenu glasi: „Ja sam Rus, u inat cijelom svijetu” (simbol otpora). U spotu pjevač nosi križ (simbol pravoslavlja) i hoda po zlatnom žitnom polju pod plavim nebom (kombinacija boja podsjeća na Ukrajinu). Važno je napomenuti da pojam „Russkiy” u ruskom jeziku obuhvaća puno veći opseg od pojma „Rossiyanin” (Россиянин) koji se odnosi na nacionalnu komponentu identiteta. „Russkiy” je u tom smislu više civilizacijski termin te se odnosi i na one dijelove društva koji pripadaju ruskoj kulturi, a nisu nužno etnički ruski. Ruski pisac Z. Prilepin opisao je ruskoga čovjeka “Russkiy” kao onoga koji je dio ruske kulture, ruske matice, povijesti i pravoslavlja. On štuje nacionalno sjećanje te je „velikodušan i vjerski tolerantan, jak, ali ne osvetoljubiv, otvoren, ali strog i dosljedan” (AREFIEV, 2016). „Russkiy” je u tom smislu čovjek koji vlada određenim poželjnim osobinama koje upućuju na snagu, ali i pravедnost, pripada pravoslavnoj kulturi i obično ruskojezičnom području te prihvaća postsovjetske metanarative u vlastitoj identifikaciji.

3) strateški narativi koji se odnose na banaliziranje i pojednostavljivanje

Izjave u upitniku koje se odnose na ovu vrstu narativa su sljedeće:

- Smatram da je ukrajinska vlada marioneta Zapada.
- Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije „do posljednjeg Ukrajinca”.
- Smatram da za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.
- Rusija više nije velika sila.

Treća vrsta narativa odnosi se, kako na pojednostavljivanje i/ili banaliziranje, kako određenih politički situacija i pojavnosti, tako i protivničke moći. Njihova je svrha napraviti pomutnju među ciljanom populacijom i skrenuti pozornost sa stvarnoga konteksta događanja, ali i ojačati moral domaćega stanovništva u borbi s pobjedivim neprijateljem. G. Diesen govori o Orwellovu „dvoumlju” koje nastaje kao rezultat propagande te navodi primjer Rusije koja se istovremeno prikazuje kao slaba, ali kao i moćna prijetnja odgovorna „za gotovo sve

probleme Zapada” (Diesen, 2022: 48). S obzirom na to da se ljudi oslanjaju na stereotipe za interpretaciju stvarnosti (Lippman, 1922, prema Diesen, 2022: 22), njezino pojednostavljivanje omogućuje lakše upijanje određenih strateških narativa.

6. REZULTATI

6.1. Pregled ispitanika

Ispunjavanju upitnika pristupile su 103 žene (84,43 %) i 19 muškaraca (15,57 %).

Tablica 1

Spol	n	%
Muški	19	15,57
Ženski	103	84,43
Ukupno	122	100,00

Tablica 2 prikazuje distribuciju broja ispitanika prema dobnoj skupini. Najveći broj ispitanika pripada dobnoj skupini od 36 do 45 godina (35,25 %), dok najmanji broj ispitanika čine osobe starije od 65 godina (3,28 %).

Tablica 2

Dob	n	%	F
18 – 25	11	9,02	9.02
26 – 35	36	29,51	38.53
36 – 45	43	35,25	73.77
46 – 55	20	16,39	90.16
56 – 65	8	6,56	96.72
65 +	4	3,28	100.00

Tablica 3 prikazuje distribuciju broja ispitanika prema njihovoj stručnoj spremi. Najmanji broj ispitanika nosi titulu doktora znanosti (3,28 %), dok su magistricice, odnosno magistri najzastupljeniji (62,30 %).

Tablica 3

Stručna sprema	n	%
srednja škola	12	9,84
prvostupnik/ca	30	24,59
magisterij iz obrazovno-stručnog ili obrazovno-znanstvenog programa	76	62,30
doktor znanosti	4	3,28

Tablica 4 prikazuje distribuciju ispitanika prema njihovu radnom statusu. Najveći broj ispitanika je zaposlen (n=63; 51,64 %), dok je nezaposleno njih 33,61 % ispitanika (n=41).

Tablica 4

Radni status	N	%
Nezaposlen	41	33,61
Umirovljenici	9	7,38
Zaposleni	63	51,64
Samozaposleni	8	6,56
učenici/studenti	1	0,82
Ukupno	122	100,00

Najviše ispitanika dolazi iz centralne makroregije (n=57; 46,72 %) koju po broju ispitanika prate istočna (n=28; 22,95 %) i južna makroregija (n=19; 15,57 %). Najmanji broj ispitanika dolazi iz zapadne makroregije (n=18; 14,75 %) koja je najmanje zahvaćena ratnim zbivanjima. Međutim, iz Istočne Ukrajine (južna + istočna makroregija) dolazi nešto manje ispitanika, njih 47 (39 %), u odnosu na Zapadnu Ukrajinu (centralna + zapadna makroregija) iz koje dolazi 75 ispitanika (61 %).

Tablica 5

Regija	n	%
centralna makroregija	57	46,72
istočna makroregija	28	22,95
južna makroregija	19	15,57
zapadna makroregija	18	14,75
Ukupno	122	100,00

6.2. Ispitivanje hipoteza:

6.2.1. Ispitivanje hipoteza H1 i H2

Da bi se ispitale hipoteze H1 i H2, prvo se uspostavljaju nulte hipoteze koje se potom, nakon analize podataka, odbacuju ili prihvataju. Nulte hipoteze za H1 i H2 glase:

H01: Raseljene osobe iz Ukrajine ne vjeruju više prozapadnim nego proruskim narativima.

H02: Ne postoji razlika u stavovima raseljenih osoba naspram prozapadnim i proruskim narativima u odnosu na regiju u Ukrajini iz koje dolaze.

U Tablici 6 prikazani su stavovi ispitanika u odnosu na superregiju iz koje dolaze. Prosječna razina stava izražena na tvrdnju: „Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.“ za 0,40 bodova veća je među ispitanicima istočnih regija u odnosu na ispitanike zapadnih regija te je ispitivanjem utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U=1387,5$; $P=0,012$).

Prosječna razina stava izražena na tvrdnju: „Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.“ među ispitanicima istočnih regija u odnosu na ispitanike zapadnih regija za 0,36 bodova veća je te je ispitivanjem utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U=1306,00$; $P=0,001$).

Među ispitanicima iz istočnih regija utvrđena je za 0,49 bodova veća razina stava na tvrdnju: „Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.“ u odnosu na ispitanike zapadnih regija te je ispitivanjem utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U=1404,50$; $P=0,044$).

Prosječna razina stava izražena na tvrdnju: „Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije do posljednjeg Ukrajinca.“ za 0,53 boda veća je među ispitanicima istočnih regija u odnosu na ispitanike zapadnih regija te je ispitivanjem utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U=1355,00$; $P=0,022$).

Prosječna razina stava na tvrdnju: „Smatram da je za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.“ za 0,53 boda veća je među ispitanicima istočnih regija u odnosu na ispitanike zapadnih regija te je ispitivanjem utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U=1367,50$; $P=0,031$).

Razlike u izraženim stavovima na ostale ponuđene tvrdnje među stanovnicima istočnih i zapadnih regija nisu utvrđene ($P>0,050$). Utvrđene su statistički značajne razlike na 5 od ukupno 12 izjava.

Tablica 6: Stavovi s obzirom na regiju

Čestica	R e g i j a	1		2		3		4		5		AS	S D	U	P
		n	%	n	%	n	%	n	%	N	%				
1. Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.	I	28	59,57	7	14,89	7	14,89	3	6,38	2	4,26	1,81	1,16	1387,50	0,012
	Z	61	81,33	4	5,33	7	9,33	0	0,00	3	4,00	1,40	0,95		
2. Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.	I	29	61,70	8	17,02	9	19,15	0	0,00	1	2,13	1,64	0,93	1306,00	0,001
	Z	67	89,33	2	2,67	2	2,67	1	1,33	3	4,00	1,28	0,90		
3. Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.	I	18	38,30	5	10,64	12	25,53	7	14,89	5	10,64	2,49	1,40	1404,50	0,044
	Z	41	54,67	11	14,67	13	17,33	2	2,67	8	10,67	2,00	1,34		
4. Smatram da se Ukrajina u konfliktu s Rusijom bori za očuvanje europskih vrijednosti i demokracije.	I	2	4,26	2	4,26	9	19,15	9	19,15	25	53,19	4,13	1,12	1489,50	0,098
	Z	5	6,67	3	4,00	2	2,67	14	18,67	51	68,00	4,37	1,15		
5. Smatram da Rusija i Ukrajina dijele zajedničku povijest.	I	14	29,79	9	19,15	11	23,40	9	19,15	4	8,51	2,57	1,32	1584,00	0,334
	Z	24	32,00	19	25,33	20	26,67	7	9,33	5	6,67	2,33	1,20		
6. Smatram da Ukrajina pripada europskome civilizacijskome krugu.	I	1	2,13	0	0,00	3	6,38	5	10,64	38	80,85	4,68	0,77	1652,50	0,433
	Z	2	2,67	2	2,67	4	5,33	11	14,67	56	74,67	4,56	0,91		

7. Smatram da je ukrajinska vlada marioneta Zapada.	I	27	57,45	2	4,26	1 0	21,28	4	8,51	4	8,51	2,06	1,3 7	1671, 00	0,595
	Z	42	56,00	1 5	20,00	1 0	13,33	4	5,33	4	5,33	1,84	1,1 7		
8. Smatram da će Rusija svoju ekspanzionističku politiku nastaviti na Zapadnom Balkanu ukoliko ne bude zaustavljena u Ukrajini.	I	1	2,13	5	10,64	1 0	21,28	1	21,2 8	2 1	44,68	3,96	1,1 3	1519, 50	0,168
	Z	4	5,33	1	1,33	9	12,00	2 1	28,0 0	4 0	53,33	4,23	1,0 7		
9. Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije „do posljednjeg Ukrajinca”.	I	17	36,17	1 0	21,28	9	19,15	7	14,8 9	4	8,51	2,38	1,3 3	1355, 00	0,022
	Z	41	54,67	1 5	20,00	1 2	16,00	3	4,00	4	5,33	1,85	1,1 5		
10. Smatram da je za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.	I	13	27,66	1 3	27,66	7	14,89	9	19,1 5	5	10,64	2,57	1,3 5	1367, 50	0,031
	Z	32	42,67	2 1	28,00	1 2	16,00	7	9,33	3	4,00	2,04	1,1 5		
11. Smatram da Rusija predstavlja opasnost miru u cijeloj Europi.	I	1	2,13	2	4,26	6	12,77	6	12,7 7	3 2	68,09	4,40	1,0 0	1573, 50	0,194
	Z	5	6,67	0	0,00	2	2,67	9	12,0 0	5 9	78,67	4,56	1,0 5		
12. Rusija više nije velika sila.	I	2	4,26	3	6,38	7	14,89	1 3	27,6 6	2 2	46,81	4,06	1,1 2	1725, 00	0,835
	Z	3	4,00	6	8,00	1 5	20,00	1 5	20,0 0	3 6	48,00	4,00	1,1 7		

Prosječna razina stava u odnosu na prorusk narative među ispitanicima istočnih regija veća je za 0,38 u odnosu na ispitanike zapadnih regija te je utvrđena prisutnost statistički značajne razlike ($U=1271,50$; $P=0,010$). Nadalje, među ispitanicima iz Istočne Ukrajine prosječna razina stava u odnosu na prozapadne narative je za 0,01 veća u odnosu na ispitanike iz Zapadne Ukrajine, a prisutnost statistički značajne razlike nije utvrđena ($U=1648,50$; $P=0,548$).

Drugim riječima, iako raseljene osobe koje su došle iz Istočne Ukrajine nešto više vjeruju proruskim narativima od svojih sunarodnjaka koji su došli iz zapadnog dijela zemlje, značajna razlika nije utvrđena i za prozapadne narative.

Tablica 7

Regija	Istočna		Zapadna		U	P
	AS	SD	AS	SD		
narativi koje zastupa Rusija	2,16	0,91	1,78	0,82	1271,50	0,010
narativi koje zastupa Zapad	3,97	0,55	3,96	0,64	1648,50	0,548

*Mann-Whitney U test

Nadalje, ispitanici su na proruske izjave prosječno odgovarali vrijednošću 1,93 (SD=0,87), dok su na prozapadne izjave odgovarali nešto većom prosječnom vrijednošću od 3,96 (SD=0,61). Drugim riječima, raseljene su osobe u kolektivu generalno sklonije vjerovati prozapadnim narativima. Nakon provedenoga ispitivanja utvrđena je prisutnost statistički značajne razlike u razini stava između konstrukta narativa koje zastupa Rusija i konstrukta narativa koje zastupaju zemlje Zapada (U=814,50; P < 0,001).

Tablica 8

	N	Prosjek	SD	U	P
proruski narativi	122	1,93	0,87	814,50	<0,001
prozapadni narativi	122	3,96	0,61		

*Mann-Whitney U test

Izvedeno iz navedene analize, odbija se nulta hipoteza H01: „Raseljene osobe iz Ukrajine ne vjeruju više prozapadnim nego proruskim narativima.“ te se prihvaća hipoteza H1 koja navodi da raseljene osobe iz Ukrajine imaju veće povjerenje prema prozapadnim narativima. Također, s obzirom na to da su utvrđene razlike na 5 od 12 izjava te da je prosječna razina stava naspram proruskim narativima veća kod ispitanika iz istočne Ukrajine, nulta hipoteza koja pretpostavlja da nema razlike u stavovima raseljenih osoba naspram prozapadnim i proruskim narativima u odnosu na regiju u Ukrajini iz koje dolaze odbija se te se prihvaća hipoteza H2.

6.2.2. Ispitivanje hipoteze H3

Nulta hipoteza H03 glasi: Nema statistički značajne razlike u preferencijama izbora između krajnjih vrijednosti (1 i 5) i središnjih vrijednosti (2, 3, 4) među ispitanicima kod izjava koje uključuju aspekte identiteta.

Ispitivanje je pokazalo da je najveći broj ispitanika birao ekstremne vrijednosti kod izjave pod rednim brojem 2: „Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.“ kod koje je 100 ispitanika (81,97 %) izrazilo ekstreman stav. Na 7 od 12 tvrdnji (58,33 %) statistički značajan najčešći stav stanovništva jest ekstreman stav što je prezentirano u tablici. Od tvrdnji koje u sebi sadrže aspekt identiteta (izjave pod rednim brojevima 2., 4., 5. i 6.) ispitanici nisu birali ekstremnu vrijednost samo pri 4. izjavi.

Tablica 9: Odabir ekstremnih vrijednosti kod izražavanja stava

	Odabir krajnje vrijednosti					
	Da		ne		χ^2	P
	n	%	n	%		
1. Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.	94	77,05	28	22,95	35,71	<0,001
2. Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.	100	81,97	22	18,03	49,87	<0,001
3. Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.	72	59,02	50	40,98	3,97	0,046
4. Smatram da se Ukrajina u konfliktu s Rusijom bori za očuvanje europskih vrijednosti i demokracije.	83	68,03	39	31,97	15,87	<0,001
5. Smatram da Rusija i Ukrajina dijele zajedničku povijest.	47	38,52	75	61,48	6,43	0,011
6. Smatram da Ukrajina pripada europskome civilizacijskome krugu.	97	79,51	25	20,49	42,49	<0,001
7. Smatram da je ukrajinska vlada marioneta Zapada.	77	63,11	45	36,89	8,39	0,004
8. Smatram da će Rusija svoju ekspanzionističku politiku nastaviti na Zapadnom Balkanu ako ne bude zaustavljena u Ukrajini.	66	54,10	56	45,90	0,82	0,365
9. Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije „do posljednjeg Ukrajinca“.	66	54,10	56	45,90	0,82	0,365
10. Smatram da za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.	53	43,44	69	56,56	2,10	0,147
11. Smatram da Rusija predstavlja opasnost miru u cijeloj Europi.	97	79,51	25	20,49	42,49	<0,001
12. Rusija više nije velika sila.	63	51,64	59	48,36	0,13	0,717

Nakon provedenoga istraživanja može se donijeti zaključak da se nulta hipoteza rada H03 kojom se pretpostavlja da nema statistički značajne razlike u preferencijama izbora između

krajnjih vrijednosti (1 i 5) i središnjih vrijednosti (2, 3, 4) među ispitanicima kod izjava koje uključuju aspekte identiteta odbija te se hipoteza H3 prihvaća kao istinita.

7. OSVRT NA REZULTATE

Analizom rezultata ankete utvrđeno je da ispitanici iz istočne Ukrajine više vjeruju proruskim narativima u odnosu na svoje sunarodnjake iz zapadnoga dijela zemlje što je očekivano imajući na umu teoriju o „dvjema Ukrajinama” i prethodna istraživanja. Razlika u stavovima ispitanika može ukazivati na i dalje prisutnu polarizaciju ukrajinskoga društva.

Međutim, ispitanici se u globalu više slažu s prozapadnim izjavama nego s proruskim. Iako se može pretpostaviti da na takav ishod može utjecati porijeklo ispitanika (njih 61 % iz zapadne je Ukrajine), u odnosu na prozapadne izjave nije utvrđena statistički značajna razlika u stavovima ispitanika s ukrajinskog istoka i zapada, tj. i jedni i drugi skloniji su više se slagati s prozapadnim izjavama. Za detaljnije razumijevanje uzroka takvoga ishoda istraživanja, odnosno procesa koji su do njega doveli i koji će možebitno generirati modifikacije u političko-kulturološkoj slici Ukrajine u budućnosti, potrebno je provesti daljnja istraživanja. U nastavku se navode neka od mogućih objašnjenja veće sklonosti vjerovanju prozapadnim narativnim linijama:

1) jednak izvori informacija

Od vremena dolaska u Republiku Hrvatsku raseljene osobe bile su izložene jednakim izvorima informacija. S obzirom na to da je Republika Hrvatska članica Europske unije i NATO-a te je osudila vojnu agresiju Rusije u Ukrajini (Vlada Republike Hrvatske, 2022), može se pretpostaviti da informacije u hrvatskom javnom prostoru više odgovaraju prozapadnim narativnim linijama. Istovremeno, interes za učenje ili češće korištenje ukrajinskoga jezika među Ukrajinacima znatno je porastao od početka invazije (Armitage, 2022; Luxmoore, 2022; Petrova, 2023) što je možebitno rezultiralo zamjenom medijskih platformi na ruskom jeziku ukrajinskim alternativama među stanovništvom iz istočne Ukrajine. Na taj način omogućena je jednaka izloženost prozapadno orijentiranome medijskome prostoru.

2) novi identitet

U stranoj zemlji naglasak je stavljen na dvije komponente identiteta - nacionalnost i status unutar nove društvene skupine (raseljena osoba iz Ukrajine), dok je važnost regionalne pripadnosti barem privremeno smanjena.

3) utjecaj hrvatskoga društva

Ispitanici su imali priliku adaptirati se u hrvatsko društvo i suživiti se s megapričama na kojima je utemeljeno. Posebnost hrvatskoga povijesnoga iskustva jest to što je u nekim aspektima slično ukrajinskom, posebice u aspektu zaokreta hrvatske politike prema „europskom putu” i „hrvatskome europskome identitetu” u tijeku borbe za neovisnost.

4) šok ratnih zbivanja

Ratna zbivanja obuhvatila su istočni dio Ukrajine koji je bio najviše antizapadno nastrojen. Rat je za mnoge bio neočekivan i neshvatljiv, jednim dijelom i zbog obiteljskih i kulturoloških poveznica između Ukrajinaca i Rusa. O tome govori i ruski akademik Evgeny Pavlov koji rat u Ukrajini izjednačuje s mogućnošću ulaska Australije i Novog Zelanda u rat (Matthews, 2022). Izuzevši emocionalni aspekt, mnogi stručnjaci oslanjali su se i na *cost-benefit* računicu koja nije išla u prilog ratu (Yilmaz, 2022; Ullman, 2022). Šok i ekstremitet ratnih zbivanja mogli bi pokrenuti *shift* u artikulaciji ukrajinskoga nacionalnoga identiteta, ali ujedno ga i osnažiti te povećati povjerenje u državne institucije, ali i ukrajinsku vlast. Štoviše, prvi znakovi europeizacije već su vidljivi.

5) vojna i financijska pomoć zapadnih zemalja

Vojna i financijska pomoć zapadnih zemalja mogla je pozitivno utjecati na ukrajinsko stanovništvo i opću percepciju Zapada. Štoviše, ispitanicima je u Republici Hrvatskoj kao raseljenim osobama koje su bile primorane napustiti svoje domove pružena materijalna i financijska pomoć što se moglo povoljno odraziti na percepciju politike Europske unije.

6) zajednički neprijatelj

S obzirom na to da zajednička mržnja prema nekoj osobi, instituciji ili ideji može djelovati kao objedinjujući faktor pripadnika grupe (Freud, 1986: 224), moguće je da će kolektivno neprijateljstvo prema Rusiji rezultirati ne samo smanjivanjem unutarnjih podjela već i tendencijom zbližavanja sa Zapadom što bi najzad moglo rezultirati još većim antagonizmom prema Rusiji. Naime, Samuel P. Huntington zaključuje: „Narodima koji traže svoje identitete

i otkrivaju svoju nacionalnost neprijatelji su nužni, a potencijalno najopasnija neprijateljstva pojavljuju se na razmeđuama najvećih svjetskih civilizacija.” (Huntington, 1998: 36).

Iako su istraživanja iz 2014. pokazala da Ukrajinci Ruse percipiraju uglavnom pozitivno te da obične građane ne povezuju s politikama države i političarima (Onuch, 2015: 38-39), u ovome istraživanju zamijećena je oprječna dinamika. Naime, na izjavu: „Smatram da je za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.” ispitanici iz istočne Ukrajine odgovarali su prosječnom vrijednošću 2,57, a iz zapadne 2,04. Stav prema zajednici koja predstavlja državu protivnika bitan je aspekt u procesu nacionalne identifikacije. Naime, pri izgradnji identiteta nacionalnih zajednica ili etničkih grupa postoji tendencija korištenja odrednica „negativnoga identiteta”, odnosno prošlih sukoba ili ratova kojima je zajednica bila zahvaćena. Negativni identitet se u tom smislu definira kao opreka u odnosu na grupu protivničke strane koja je sudjelovala u sukobu (Benčić, 2015: 2).

Nadalje, na izjavu pod rednim brojem 4: „Smatram da se Ukrajina u konfliktu s Rusijom bori za očuvanje europskih vrijednosti i demokracije.” ispitanici iz istočne Ukrajine su odgovorili prosječnom vrijednošću 4,13, a iz Zapadne 4,37. Na izjavu pod rednim brojem 6: „Smatram da Ukrajina pripada europskome civilizacijskome krugu.” ispitanici su odgovorili prosječnim vrijednostima 4,68, odnosno 4,56. Takvi rezultati ukazuju na to da ispitanici imaju razvijen osjećaj za europski identitet. Radi se o velikim promjenama ako te nalaze usporedimo s onima nacionalnoga istraživanja Centra Razumikov iz 2014. – 2015. kada se 63 % Ukrajinaca izrazilo da se ne osjećaju kao Europljani (Ukrainian Center Razumikov., 2016: 11). Moguće je da zbog većeg vezivanja svoga identiteta uz zapadne civilizacijske obrasce ispitanici automatski više i vjeruju prozapadnim narativnim linijama kao onima koji proizlaze iz njihove nove društvene zajednice, no takav zaključak zahtijeva daljnja istraživanja ove tematike.

Testiranjem hipoteze rada H3 utvrđeno je da su ispitanici kod izjava koje uključuju aspekte identiteta češće birali krajnje vrijednosti (1 i 5) nego središnje (2, 3, 4). Međutim, ekstremni stavovi nisu izoliran slučaj kod izjava koje sadrže aspekt identiteta, već su iskazani i u odnosu na druge tvrdnje. Štoviše, na 7 od ukupno 12 tvrdnji stav ispitanika jest ekstreman. Od navedenih 7 tvrdnji, njih 3 sadrže aspekt identiteta. Iako se hipoteza H3 potvrđuje zato što su kod većine izjava s aspektom identiteta raseljene osobe imale ekstreman stav, takvi stavovi odnose se i na druge izjave što upućuje na jasno izražen stav ispitanika na prorusk, odnosno prozapadne narrative općenito.

Najveći broj ispitanika (81,97 %) birao je ekstremne vrijednosti kod izjave pod rednim brojem 2: „Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.“ na koju su ispitanici iz istočne Ukrajine odgovarali prosječnom vrijednošću 1,64, a iz zapadne 1,28 što ukazuje na to da raseljene osobe u Republici Hrvatskoj generalno ne vide ruski svijet kao katalizator kolektivnoga identiteta.

Rezultati istraživanja pokazali su da su raseljene osobe iz Ukrajine smještene u Republici Hrvatskoj sklonije vjerovati prozapadnim narativima. U tome je smislu utvrđen nastavak procesa vjerske i kulturne ukrajinskoga stanovništva koji je započeo početkom stoljeća i koji ima tendenciju smanjenja društvene polarizacije.

Istočnjaci proruskim narativnim linijama i dalje vjeruju nešto više nego njihovi sunarodnjaci iz zapadnih oblasti. Međutim, opća identifikacija s proruskim identifikacijskim parametrima jest slaba te je iskazano općenito niže povjerenje ruskim narativnim linijama u odnosu na prozapadne. Ispitanici su na izjave uglavnom odgovarali ekstremnim vrijednostima, uključujući i izjave koje u sebi sadrže aspekt identiteta (3 od 4) što ukazuje na generalno jak izražen stav kod ispitanika po pitanju samoidentifikacije. Potrebno je još proučiti koliko ekstremitet situacije utječe na izraženost stava, odnosno bi li u manje ekstremnim situacijama (u slučaju završetka rata ili izbjeglištva) razina vjerovanja narativnim linijama jedne, odnosno druge strane bila manje izražena.

Prema danim nalazima, jasno je da Zapad trenutno izlazi kao pobjednik u informacijskom ratu među zadanom populacijom. Međutim, valja istražiti je li takav rezultat podložan promjeni u odnosu na mjesto prebivališta raseljenih osoba. Naime, prema podacima Agencije UN-a za izbjeglice od 14. lipnja 2023. u Rusiji i Bjelorusiji nalazi se više od 1.300.000 raseljenih osoba iz Ukrajine (UNHCR, 2023). U svakome slučaju raseljene osobe iz Ukrajine smještene u Republici Hrvatskoj imaju snažan osjećaj za europski identitet i vjeruju zapadnim informacijskim izvorima.

Međutim, daljnja istraživanja potrebna su i zbog nedostataka anketiranja kao istraživačke metode. Naime, profil osoba koje sudjeluju u anketama može se znatno razlikovati od onih koji ne pristupaju rješavanju anketa. Primjerice, većina ispitanika (62,30 %) u ovome istraživanju završila je magisterij iz obrazovno-stručnoga ili obrazovno-znanstvenoga programa te je upitno koliko stavka poput stupnja obrazovanja utječe na vjerovanje narativnim linijama jedne, odnosno druge strane. Nadalje, anketiranje nije pogodno razumijevanje širega konteksta odgovora ispitanika što jednim dijelom ograničava dubinu

istraživanja. Međutim, unatoč nedostacima, ono pruža korisne uvide u mnoge aspekte istraživanja, osobito ako se rezultatima pristupa kritički.

8. ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje saželo je problematiku polarizacije ukrajinskoga društva uslijed međucivilizacijskoga sraza Rusije i Zapada, ali i novih geopolitičkih okolnosti izazvanih ratom u Ukrajini. Neuspjeh ruske integracije u europski sigurnosni i ekonomski sustav rezultirao je novim hladnim ratom koji je kulminirao povratkom konvencionalnoga ratovanja u srce Europe. Uz konvencionalni rat nastavio se i konflikt informacijske prirode čije postojanje ne opovrgava ni ruska ni zapadna strana, a koji najteže pogađa podijeljenu Ukrajinu čija je proeuropska, odnosno euroazijska orijentacija bitan faktor u geopolitičkoj igri za premoć između navedenih civilizacija.

Analiza rezultata ankete ukazuje na to da regionalni identiteti utječu na razinu slaganja s proruskim narativima. Iako je utvrđena polarizacija u stavovima raseljenih osoba u odnosu na ruske narativne linije, ispitanici podjednako vjeruju prozapadnim narativima kojima općenito iskazuju veće povjerenje. Rezultati se mogu objasniti, kako tradicionalnom ukrajinskom društveno-političkom podjelom na proruski istok i proeuropski zapad zemlje, tako i jačanjem proeuropskoga duha uslijed ruske agresije. Na izjave koje sadrže aspekt civilizacijskoga identiteta, ispitanici su uglavnom imali izražen stav što je bilo očekivano imajući na umu važnost kolektivnoga identiteta kao bitne društvene kategorije koja pojedincima daje smisao.

Iako je uslijed ekstremiteta rata u Ukrajini moguće očekivati dinamiku smanjenja razine polarizacije stanovništva s obzirom na očekivano slabljenje regionalnih identiteta nauštrb nacionalnoga, njezin uspjeh može ovisiti o brojnim faktorima poput mogućnosti produbljivanja unutarnjih društvenih podjela u drugim područjima društvenog života (primjerice razlike u imovinskom stanju i kvaliteti života), daljnjeg slijeda ratnih zbivanja, efikasnosti ruskoga, odnosno zapadnoga informacijskoga utjecaja te mjesta privremenoga prebivališta raseljenih osoba. S obzirom na to da je ovo istraživanje pokazalo polarizaciju u stavovima raseljenih osobama, daljnja istraživanja i promatranja navedenoga fenomena potrebna su da bi se lakše odredila njegova dinamika i implikacije te, shodno tome, pronašla odgovarajuća rješenja. Problematika polarizacije u tom bi smislu mogla biti aktualna i u poslijeratnoj Ukrajini te imati veliku ulogu u njezinoj političko-kulturološkoj tranziciji te artikulaciji vlastite budućnosti.

Međutim, u cilju olakšanja međucivilizacijskoga dijaloga na prostorima koja su pogođena srazom civilizacija te čija su društva podijeljena, neophodno je uložiti akademske napore i u proučavanje aspekata i psihološko-socijalne dinamike identiteta civilizacija uključenih u međusobni sukob na određenom području. Naime, iako strateški narativi i propaganda imaju veliku ulogu u pogoršanju sukoba između zaraćenih strana, pretpostavka za sukob rađa se iz društvima svojstvene potrebe za neprijateljskim „Drugim“ te proizlazi iz samih počela kolektivne samoidentifikacije.

Čak i da se problematika razdijeljenosti u ukrajinskom društvu marginalizira, višestoljetna podjela Ukrajine na istok i zapad te kulturološki utjecaj Rusije vjerojatno će ostaviti tragove i u hipotetski poslijeratnoj i europskoj Ukrajini. Ukrajinski slučaj iznimno je važan za proučavanje otpornosti određenih subidentiteta (u ovom slučaju regionalnih) u odnosu na novi primarni identitet (hipotetski ukrajinska proeuropska orijentacija u poslijeratno doba) te traume društveno-političke tranzicije. On također može poslužiti kao dobar model za proučavanje efikasnosti strateških narativa u modernom dobu te identificiranju efikasnosti određenih obrazaca izgradnje i „prodaje” narativnih linija kao i za proučavanje efekta korištenja aspekata kolektivnoga identiteta u strateškim narativima.

Ovaj rad je, problematizirajući polarizaciju raseljenih osoba iz Ukrajine, ostvario bitan doprinos hrvatskome znanstvenome prostoru te otvorio vrata za daljnja istraživanja tematike podijeljenosti raseljenoga stanovništva, utjecaja identiteta u formiranju stavova te efikasnosti korištenja obrazaca identiteta u strateškim narativima međunarodnih političkih subjekata. Također je donio znanstveno bitne zaključke kao što su prisutnost polarizacije u stavovima raseljenoga stanovništva u Republici Hrvatskoj te ukazao na njezine moguće implikacije.

POPIS LITERATURE

AL JAZEERA. (2023). *Top Russian official says Poland wants to seize parts of Ukraine*. Al Jazeera. Preuzeto 25. kolovoza 2023., s <https://www.aljazeera.com/news/2023/7/11/top-russian-official-says-poland-wants-to-seize-parts-of-ukraine>

Al-Kassimi, K. (2023). *Nato's Anglo-American identity and the Ukrainian crisis from an ontological security perspective – can a realist international system give diplomacy a chance?* *Cogent Social Sciences*, 9 (1).

AREFIEV, E. (2016). *Zahar Prilepin: Kad sjednemo u tenk, svi smo Rusi! I Burjati i Čečeni*. TVNZ. Preuzeto 10. kolovoza 2023. s [https://www.kp.ru/daily/26609/3627142/](https://www.kp.ru/daily/26609/3627142/АРЕФЬЕВ, Е./Захар Прилепин: Когда сидим в танке, мы все — русские! И бурят, и чеченец. Комсомольская правда. Retrieved August 10, 2023, from https://www.kp.ru/daily/26609/3627142/)

Armitage, S. (2022). 'Ukrainian has become a symbol': interest in language spikes amid Russia invasion. *The Guardian*. Preuzeto 25. srpnja 2023. s <https://www.theguardian.com/education/2022/apr/08/ukrainian-language-interest-spikes-support-country-war>

Balabanov, K., Pashyna, N., & Lysak, V. (2019). Regional Identity in Ukraine: Formation Factors and Functions. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 19, 503.

Benčić, A. (2015). *Socijalna konstrukcija kolektivnih sjećanja na Domovinski rat* [doktorska disertacija, Filozofski fakultet]. Faculty of Humanities and Social Sciences Institutional Repository.

Benčić, A. (2016). Teorijska konceptualizacija kolektivnih sjećanja u sociologiji i srodnim društvenim znanostima. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 25(1), 1-19.

Berisha, I. (2018). Identitet kao optimalno ekonomiziranje odnosa s Drugim/a. *Filozofska istraživanja*, 38(03/151), 479-492.

Bernays, E. L. (1928). *Propaganda*. HORACE LIVERIGHT.

Borrell, J. (2022 a). *The war in Ukraine and its implications for the EU / EEAS*. EEAS. Preuzeto 10. kolovoza 2023. s https://www.eeas.europa.eu/eeas/war-ukraine-and-its-implications-eu_en

Borrell, J. (2022 b). *G20: difficult times for multilateralism / EEAS*. EEAS. Preuzeto 10.05.2023. s https://www.eeas.europa.eu/eeas/g20-difficult-times-multilateralism_en

Borrell, J. (2023). *Peace and democracy requires defeating Putin's industry of lies / EEAS*. EEAS. Preuzeto 10. kolovoza 2023. s https://www.eeas.europa.eu/eeas/peace-and-democracy-requires-defeating-putin%E2%80%99s-industry-lies_en

Braterskiy, M. V. (2018). Nacionalna sigurnost Rusije: evolucija pristupa. U *Novi međunarodni odnosi: Glavni trendovi i izazovi za Rusiju* (str. 92-114). M.: Međunarodni odnosi./Братерский, М. В. (2018). Национальная безопасность России: эволюция подходов. In *Новые международные отношения: основные тенденции и вызовы для России* (pp. 92-114). M.: Международные отношения.

Brzezinski, Z. (2000). *Velika šahovska ploča: Američki primat i njegovi geostrateški imperativi*. Interland d.o.o Varaždin.

The Committee to Investigate Russia. (2017). *Morgan Freeman warns Russia is waging war on the U.S.* Preuzeto 10. lipnja 2023, s <https://investigaterussia.org/video/morgan-freeman-warns-russia-waging-war-us>

Damjanović, S. (2014). *Novi filološki prinosi*. Matica hrvatska.

Diesen, G. (2022). *Russophobia: Propaganda in International Politics*. Palgrave Macmillan.

Drost, N., & de Graaf, B. (2022). Putin and the Third Rome: Imperial-Eschatological Motives as a usable Past. *Journal of Applied History*, 4(1-2), 28-45.

Dugin, A. G. (2017). *Geopolitika multipolarnog svijeta*. Zadruga Eneagram.

Edwards, J. (2009). *Language and identity: An introduction*. Cambridge University Press.

European Parliament. (2019). *Texts adopted - Importance of European remembrance for the future of Europe - Thursday, 19 September 2019*. European Parliament. Preuzeto 7. kolovoza 2023. s https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0021_EN.html

Faulconbridge, G. (2022). *Putin tells mothers of soldiers killed in Ukraine: 'We share your pain'*. Reuters. Preuzeto 7. kolovoza 2023. s <https://www.reuters.com/world/europe/putin-meet-mothers-soldiers-fighting-ukraine-2022-11-25/>

Freud, S. (1986). *Budućnost jedne iluzije*. ITRO "Naprijed".

Ukrainian Research Institute Harvard. (n.d.). *The Geopolitics of Memory | MAPA Digital Atlas of Ukraine*. MAPA Digital Atlas of Ukraine. Preuzeto 22. svibnja 2023. s <https://gis.huri.harvard.edu/geopolitics-memory>

Glazbeno dramsko kazalište M.M. Brovuna (2021). *Donbas je iza nas*. Preuzeto 10. kolovoza 2023. s <https://www.youtube.com/watch?v=JQUiYm6iK7c/> МДТ имени М.М.

БРОВУНА. (2021). «ДОГБАСС ЗА НАМИ». Preuzeto 10. kolovoza 2023. s

<https://www.youtube.com/watch?v=JQUiYm6iK7c>

Greenberg, J., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (1986). The causes and consequences of a need for self-esteem: A terror management theory. In *Public self and private self* (pp. 189-212).

New York, NY: Springer New York.

Hopkins, o. (2021). *NATO Review - Countering cognitive warfare: awareness and resilience*.

NATO.int. Preuzeto 10. kolovoza 2023. s

<https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/05/20/countering-cognitive-warfare-awareness-and-resilience/index.html>

Hunder, M., & Potter, M. (2023). *Ukraine's main Catholic church moves Christmas to Dec. 25 in pivot to West*. Reuters. Preuzeto 23. travnja 2023. s

<https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-main-catholic-church-moves-christmas-dec-25-pivot-west-2023-02-06/>

Huntington, S. P. (1998). *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. IZVORI.

Jazić, A. (2009). Društvene linije podela u Ukrajini. *Međunarodna politika*, 66-67.

Juroš, T. (2010). Kako nastaju kolektivna sjećanja: promišljanja o interakcionističkom modelu kolektivnih sjećanja. *Revija za sociologiju*, 40(1), 79-101.

Kalanj, R. (2010). Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu. *Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Pravni fakultet*, 117-133.

KIIS. (2023). *POVIJESNO SJEĆANJE rezultati sociološkog obrazovanja starijih stanovnika Ukrajine*. Preuzeto 1. kolovoza 2023. s

https://www.kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt_UA_fin.pdf/K

IIS. (2023). *ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ результати соціологічного опитування дорослих жителів України*.

https://www.kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt_UA_fin.pdf

Kovalenko, S. (2023). *Povijest formiranja koncepta "ruskog svijeta"*. RIAC. Preuzeto 7. kolovoza 2023. s <https://russiancouncil.ru/blogs/young-and-smart/istoriya-stanovleniya-kontseptsii-russkiy-mir/>

/Коваленко, С. (2023). *История становления концепции «русский*

мудр». РСМД. Preuzeto 7. kolovoza 2023. s <https://russiancouncil.ru/blogs/young-and-smart/istoriya-stanovleniya-kontseptsii-russkiy-mir/>

Kulyk, V. (2016). National Identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the War. *Europe-Asia Studies*, 68(4), 595-596.

KYIV INTERNATIONAL INSTITUTE of SOCIOLOGY. (2023). *ATTITUDE OF UKRAINIANS TO THE HOLIDAYS OF MAY 1 (LABOR DAY) AND MAY 9 (VICTORY DAY)*. KYIV INTERNATIONAL INSTITUTE of SOCIOLOGY.

Kurilla, I. I. (2021). Povijest kao jezik politike. *Nova prošlost / The New Past*, (1), 104-126./Курилла, И. И. (2021). История как язык политики. *Новое прошлое/The New Past*, (1), 104-126.

Lavrov, S. (2016). *Povijesna perspektiva vanjske politike Rusije*. Preuzeto 7. kolovoza 2023. s <https://globalaffairs.ru/articles/istoricheskaya-perspektiva-vneshnej-politiki-rossii-2/>/Лавров, С. (2016). *Историческая перспектива внешней политики России*. Preuzeto 7. kolovoza 2023. s <https://globalaffairs.ru/articles/istoricheskaya-perspektiva-vneshnej-politiki-rossii-2/>

Lebedynceva, N. (2021). Ukrajinska poezija na prijelazu tisućljeća: ponovno otkrivanje identiteta. *Književna smotra: Časopis za svjetsku književnost*, 53(4), 25-34. <https://hrcak.srce.hr/file/392649>

Lister, T., & Pennington, J. (2022). *Alexander Dugin, the high priest of a virulent brand of Russian nationalism*. CNN. Preuzeto 7. srpnja 2023. s <https://edition.cnn.com/2022/08/21/europe/alexander-dugin-russia-profile-intl/index.html>

Luxmoore, M. (2022). *Moscow's Invasion Pushes Ukrainians to Ditch Russian, Learn Ukrainian*. Wall Street Journal. Preuzeto 25. srpnja 2023. s <https://www.wsj.com/articles/moscows-invasion-pushes-ukrainians-to-ditch-russian-learn-ukrainian-11659778201>

Marvin, C., & Ingle, D.W. (1996). Blood sacrifice and the nation: Revisiting civil religion. *Journal of the American Academy of Religion*, 64(4), 767-780.

Matthews, P. (2022). *Life and death in a postmodern war*. Stuff.co.nz. Preuzeto 25. srpnja 2023. s <https://www.stuff.co.nz/national/300544184/life-and-death-in-a-postmodern-war>

The Moscow Times. (2022). *Russia Vows to Defend 'Traditional Values' Against 'Gay Propaganda'*. The Moscow Times. Preuzeto 7. srpnja 2023. s <https://www.themoscowtimes.com/2022/11/09/russia-vows-to-defend-traditional-values-against-us-and-gay-propaganda-a79334>

Onuch, O. (2015). Brothers Grimm or Brothers Karamazov: The Myth and the Reality of How Russians and Ukrainians View the Other. In *Ukraine and Russia People, Politics, Propaganda and Perspectives* (p. 26). E-International Relations.

Onuch, O., Hale, H. E., & Sasse, G. (2018). Studying identity in Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 34(2-3), 79-83.

Panchuk, M., Vojnalovich, V., Kotigorenko, V., Kalakura, V., Kochan, O., & Kovacs, L. (2011). *Ethno-political processes in Ukraine: regional peculiarities: [Monograph.]*. Institute of Political and Ethno-National Studies named after. IF Kuras NAS of Ukraine.

Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union. (2022). *Foreign Minister Sergey Lavrov's interview with the Great Game programme on Channel One, Moscow, December 28, 2022 | Russian Mission*. Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union. Preuzeto 10. kolovoza 2023. s <https://russiaeu.ru/en/news/foreign-minister-sergey-lavrovs-interview-great-game-programme-channel-one-moscow-december-28>

Petrova, S. (2023). *Ukrainians who grew up speaking Russian learn a new mother tongue | Russia-Ukraine war*. Al Jazeera. Preuzeto 25. srpnja 2023. s <https://www.aljazeera.com/features/2023/4/28/ukrainians-who-grew-up-speaking-russian-learn-a-new-mother-tongue>

Polović, J. (2019). „Lažne vijesti” kao politički alat systemske krize liberalne demokracije i korporativnih medija. *In Medias Res*, 8(15), 2455-2470.

Polović, J. (2022). EUROPEAN SECURITY ARCHITECTURE IN THE CONTEXT OF THE US NATIONAL STRATEGY (2022). *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 244-252.

Putin, V. (2021). *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians*. President of Russia. Preuzeto 10.08.2023. s <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>

- Ramet, S. P. (2002). Under the Holy Lime Tree, The inculcation of Neurotic & Psychotic Syndromes as a Serbian Wartime Strategy, 1986.-1995. *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, (9-10), 83-97.
- Ramzy, A., & Troianovski, A. (2022, August 21). *Who Is Aleksandr Dugin?* The New York Times. Preuzeto 07.08. 2023. s <https://www.nytimes.com/2022/08/21/world/europe/who-is-aleksandr-dugin.html>
- Razumikov Centre. (2023). *Some 67% of Ukrainians ready to defend their homeland in May 2023, whereas there were only 40% in 2011 — survey*. Preuzeto 25. srpnja 2023. s <https://razumkov.org.ua/en/comments/some-67-of-ukrainians-ready-to-defend-their-homeland-in-may-2023-whereas-there-were-only-40-in-2011-survey>
- Reuters. (2022, September 26). *Orthodox Church leader says Russian soldiers dying in Ukraine will be cleansed of sin*. Reuters. Preuzeto 11. kolovoza 2023. s <https://www.reuters.com/world/europe/orthodox-church-leader-says-russian-soldiers-dying-ukraine-will-be-cleansed-sin-2022-09-26/>
- Riabchuk, M. (2002). Ukraine: One State, Two Countries? *Transit Online*, 23, 2-3.
- Sereda, V. (2002). Regional Historical Identities in Ukraine: Case Study of Lviv and Donetsk. *Наукові Записки. Національний університет "Києво-Могилянська Академія"*.
- Sereda, V. (2016). Transformation of Identities and Historical Memories in Ukraine after the Euromaidan: National, Regional, Local Dimensions. *Annual Danyliw Research Seminar on Contemporary Ukraine., Chair of Ukrainian Studies, University of Ottawa, Ottawa*.
- SHAMAN. (2022). *SHAMAN - Я РУССКИЙ (музыка и слова: SHAMAN)*. Preuzeto 10.08. 2023. s <https://www.youtube.com/watch?v=FAPwIEWzqJE>
- Shore, M. (2017, September 1). *A pre-history of post-truth, East and West*. Eurozine. Preuzeto 10. kolovoza 2023. s <https://www.eurozine.com/a-pre-history-of-post-truth-east-and-west/>
- Soldo Mostar, V. (2023). *"Rusija želi zapaliti Balkan"* – DW – 07.01.2023. DW. Preuzeto 7. svibnja 2023. s <https://www.dw.com/hr/rusija-%C5%BEeli-zapaliti-balkan/a-64313131>
- Srdoč, S. (2022). *Tko je 'Putinov ideolog' Aleksandar Dugin i što će smrt njegove kćeri značiti za obračun Moskve i Zapada?* Tportal. Preuzeto 7. lipnja 2023. s

<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/tko-je-putinov-ideolog-aleksandar-dugin-i-sto-ce-smrt-njegove-kceri-znaciti-za-obracun-moskve-i-zapada-foto-20220822>

Struna: Hrvatsko strukovno nazivlje. (n. d.). *Identitet*. <http://struna.ihjj.hr/>. Preuzeto 8. svibnja 2023. from <http://struna.ihjj.hr/search-do/?q=identitet&naziv=1&polje=0#container>

Such, J. (2000). Nacionalni identitet naspram europskog identiteta. *Politička misao: časopis za politologiju*, 37(4), 83-88.

TASS. (2022). Šojgu je izjavio da se Rusija ne bori samo s Ukrajinom, nego i s kolektivnim Zapadom. TASS. Preuzeto 10. kolovoza 2023. s <https://tass.ru/armiya-i-opk/15817047>

/ТАСС. (2022). Шойгу заявил, что Россия воюет не только с Украиной, но и с коллективным Западом. ТАСС. Preuzeto 10. kolovoza 2023. s <https://tass.ru/armiya-i-opk/15817047>

Trofimov, Y. (2022). *Essay | Putin's New Strategy: Laying Claim to Traditional Values*. Wall Street Journal. Preuzeto 7. srpnja 2023. s <https://www.wsj.com/articles/putins-new-strategy-laying-claim-to-traditional-values-11671253263>

Tsyrf, I. (2013). The formation of the European identity of Ukraine: Key factors and principles. *Lithuanian Foreign Policy Review*, (30), 43-63.

Ukraine. (2023). www.britannica.com. Preuzeto 6. veljače 2023. s <https://www.britannica.com/place/Ukraine>

Ukraine: Is It Really East and West? | Ukrainian Research Institute at Harvard University. (2017). Harvard Ukrainian Research Institute. Preuzeto 22. svibnja 2023. s <https://huri.harvard.edu/news/ukraine-it-really-east-and-west>

Ukrainian Center Razumkov. (2016). *NATIONAL SECURITY & DEFENCE*.

https://razumkov.org.ua/uploads/journal/eng/NSD161-162_2016_eng.pdf

Ullman, H. (2022). *Why Putin won't invade Ukraine*. Atlantic Council. Preuzeto 25. srpnja 2023. s <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/why-putin-wont-invade-ukraine/>

UNHCR. (2023). *Ukraine Refugee Situation*. UNHCR data portal. Preuzeto 13. srpnja 2023. s <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

University of Birmingham. (n.d.). *A divided Ukraine could see two radically different states emerge*. www.birmingham.ac.uk. Preuzeto 24. svibnja 2023. s

<https://www.birmingham.ac.uk/research/perspective/divided-ukraine-connolly.aspx>

Vlada Republike Hrvatske. (2022). *Najoštrije osuđujemo ničim izazvanu rusku agresiju na Ukrajinu i pozivamo Rusiju da odmah prestane s vojnim napadom*. Vlada Republike Hrvatske. Preuzeto 25. srpnja 2023. s <https://vlada.gov.hr/vijesti/najoštrije-osudjujemo-nicim-izazvanu-rusku-agresiju-na-ukrajinu-i-pozivamo-rusiju-da-odmah-prestane-s-vojnim-napadom/33951>

Wisman, A., & Koole, S. L. (2003). Hiding in the crowd: Can mortality salience promote affiliation with others who oppose one's worldviews? *Journal of personality and social psychology*, 84(3), 511.

Yilmaz, H. (2022). *No, Russia will not invade Ukraine | Russia-Ukraine war*. Al Jazeera. Preuzeto 25. srpnja 2023. s <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/2/9/no-russia-will-not-invade-ukraine>

PRILOG I: UPITNIK EMPIRIJSKOGA ISTRAŽIVANJA

1. Jeste li raseljena osoba iz Ukrajine?

DA

NE

2. Živate li na području Republike Hrvatske?

DA

NE

3. Vaš spol je:

ženski

muški

4. Vaša dob je:

18 – 25

26 – 35

36 – 45

46 – 55

56 – 65

65 +

5. Vaša stručna sprema je:

osnovna škola

srednja škola

prvostupnik/ca

magistar(ica) struke ili znanosti

doktor(ica) znanosti

6. Vaš radni status je:

đak (učenik/ca ili student(ica))

nezaposlen

povremeno zaposlen

umirovljenik

zaposlen

7. Iz kojeg dijela Ukrajine dolazite?

1. Autonomna Republika Krim

2. Čerkaška oblast

3. Černigovska oblast

4. Černovačka oblast

5. Dnjipropeetrovska oblast

6. Donjecka oblast

7. Ivano-Frankovska oblast

8. Harkovska oblast

9. Hersonska oblast

10. Hmeljnička oblast

11. Kijevska oblast

12. Kirovogradska oblast

13. Luganska oblast

14. Lavovska oblast

15. Grad Kijev

16. Grad Sevastopolj
17. Mikolajivska oblast
18. Odeska oblast
19. Poltavaska oblast
20. Rivanjska oblast
21. Sumska oblast
22. Ternopoljska oblast
23. Vinička oblast
24. Volinjska oblast
25. Zakarpatska oblast
26. Zaporiška oblast
27. Žitomirska oblast
28. drugo

U sljedećem dijelu očekuje Vas 12 tvrdnji. Odaberite broj od 1 (u potpunosti se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem) ovisno o tome koliko se slažete s navedenim tvrdnjama.

1 – u potpunosti se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – niti se slažem niti se ne slažem, 4 – slažem se, 5 – u potpunosti se slažem

1. Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.
2. Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.
3. Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.
4. Smatram da se Ukrajina u konfliktu s Rusijom bori za očuvanje europskih vrijednosti i demokracije.
5. Smatram da Rusija i Ukrajina dijele zajedničku povijest.
6. Smatram da Ukrajina pripada europskome civilizacijskome krugu.
7. Smatram da je ukrajinska vlada marioneta Zapada.
8. Smatram da će Rusija svoju ekspanzionističku politiku nastaviti na Zapadnom Balkanu ukoliko ne bude zaustavljena u Ukrajini.
9. Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije „do posljednjeg Ukrajinca”.
10. Smatram da za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.
11. Smatram da Rusija predstavlja opasnost miru u cijeloj Europi.
12. Rusija više nije velika sila.

PRILOG II: TABLICE

Tablica 1

Vaš spol je:	n	%
muški	19	15,57
ženski	103	84,43
Ukupno	122	100,00

Tablica 2

Vaša dob je:	n	%	F
18 – 25	11	9,02	9.02
26 – 35	36	29,51	38.53
36 – 45	43	35,25	73.77
46 – 55	20	16,39	90.16
56 – 65	8	6,56	96.72
65 +	4	3,28	100.00

Tablica 3

Vaša stručna sprema je:	n	%
srednja škola	12	9,84
prvostupnik/ca	30	24,59
magisterij iz obrazovno-stručnoga ili obrazovno-znanstvenoga programa	76	62,30
doktor znanosti	4	3,28

Tablica 4

Vaš radni status je:	N	%
nezaposlen	41	33,61
umirovljenici	9	7,38
zaposleni	63	51,64

samozaposleni	8	6,56
učenici/studenti	1	0,82
ukupno	122	100,00

Tablica 5

Regija	N	%
centralna makroregija	57	46,72
istočna makroregija	28	22,95
južna makroregija	19	15,57
zapadna makroregija	18	14,75
ukupno	122	100,00

Tablica 6: Stavovi s obzirom na regiju

Čestica	R e g i j a	1		2		3		4		5		AS	S D	U	P
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%				
1. Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.	I	28	59,57	7	14,89	7	14,89	3	6,38	2	4,26	1,81	1,16	1387,50	0,012
	Z	61	81,33	4	5,33	7	9,33	0	0,00	3	4,00	1,40	0,95		
2. Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.	I	29	61,70	8	17,02	9	19,15	0	0,00	1	2,13	1,64	0,93	1306,00	0,001
	Z	67	89,33	2	2,67	2	2,67	1	1,33	3	4,00	1,28	0,90		
3. Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.	I	18	38,30	5	10,64	1	25,53	7	14,89	5	10,64	2,49	1,40	1404,50	0,044
	Z	41	54,67	1	14,67	1	17,33	2	2,67	8	10,67	2,00	1,34		
4. Smatram da se Ukrajina u konfliktu s Rusijom bori za očuvanje europskih vrijednosti i	I	2	4,26	2	4,26	9	19,15	9	19,15	2	53,19	4,13	1,12	1489,50	0,098
	Z	5	6,6	3	4,00	2	2,67	1	18,6	5	68,0	4,37	1,		

demokracije.			7					4	7	1	0		15		
5. Smatram da Rusija i Ukrajina dijele zajedničku povijest.	I	14	29,79	9	19,15	1	23,40	9	19,15	4	8,51	2,57	1,32	1584,00	0,334
	Z	24	32,00	19	25,33	2	26,67	7	9,33	5	6,67	2,33	1,20		
6. Smatram da Ukrajina pripada europskome civilizacijskome krugu.	I	1	2,13	0	0,00	3	6,38	5	10,64	3	80,85	4,68	0,77	1652,50	0,433
	Z	2	2,67	2	2,67	4	5,33	11	14,67	56	74,67	4,56	0,91		
7. Smatram da je ukrajinska vlada marioneta Zapada.	I	27	57,45	2	4,26	1	21,28	4	8,51	4	8,51	2,06	1,37	1671,00	0,595
	Z	42	56,00	15	20,00	1	13,33	4	5,33	4	5,33	1,84	1,17		
8. Smatram da će Rusija svoju ekspanzionističku politiku nastaviti na Zapadnom Balkanu ukoliko ne bude zaustavljena u Ukrajini.	I	1	2,13	5	10,64	1	21,28	1	21,28	2	44,68	3,96	1,13	1519,50	0,168
	Z	4	5,33	1	1,33	9	12,00	2	28,00	4	53,33	4,23	1,07		
9. Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije „do posljednjeg Ukrajinca“.	I	17	36,17	1	21,28	9	19,15	7	14,89	4	8,51	2,38	1,33	1355,00	0,022
	Z	41	54,67	15	20,00	1	16,00	3	4,00	4	5,33	1,85	1,15		
10. Smatram da je za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.	I	13	27,66	1	27,66	7	14,89	9	19,15	5	10,64	2,57	1,35	1367,50	0,031
	Z	32	42,67	2	28,00	1	16,00	7	9,33	3	4,00	2,04	1,15		
11. Smatram da Rusija predstavlja opasnost miru u cijeloj Europi.	I	1	2,13	2	4,26	6	12,77	6	12,77	3	68,09	4,40	1,00	1573,50	0,194
	Z	5	6,67	0	0,00	2	2,67	9	12,00	5	78,69	4,56	1,05		
12. Rusija više nije velika sila.	I	2	4,26	3	6,38	7	14,89	1	27,66	2	46,82	4,06	1,12	1725,00	0,835
	Z	3	4,00	6	8,00	1	20,00	1	20,00	3	48,00	4,00	1,17		

Tablica 7

regija	Istočna		Zapadna		U	P
	AS	SD	AS	SD		
narativi koje zastupa Rusija	2,16	0,91	1,78	0,82	1271,50	0,010
narativi koje zastupa Zapad	3,97	0,55	3,96	0,64	1648,50	0,548

*Mann-Whitney U test

Tablica 8

	N	Prosjek	SD	U	P
proruski narativi	122	1,93	0,87	814,50	<0,001
prozapadni narativi	122	3,96	0,61		

*Mann-Whitney U test

Tablica 9: Odabir ekstremnih vrijednosti kod izražavanja stava

	Odabir krajnje vrijednosti					
	da		ne		χ^2	P
	n	%	n	%		
1. Smatram da Poljska namjerava zauzeti zapadni dio Ukrajine.	94	77,05	28	22,95	35,71	<0,001
2. Smatram da su Rusija i Ukrajina bratske zemlje.	100	81,97	22	18,03	49,87	<0,001
3. Smatram da je širenje NATO-a egzistencijalna prijetnja za Rusiju.	72	59,02	50	40,98	3,97	0,046
4. Smatram da se Ukrajina u konfliktu s Rusijom bori za očuvanje europskih vrijednosti i demokracije.	83	68,03	39	31,97	15,87	<0,001
5. Smatram da Rusija i Ukrajina dijele zajedničku povijest.	47	38,52	75	61,48	6,43	0,011
6. Smatram da Ukrajina pripada europskome civilizacijskome krugu.	97	79,51	25	20,49	42,49	<0,001
7. Smatram da je ukrajinska vlada marioneta Zapada.	77	63,11	45	36,89	8,39	0,004
8. Smatram da će Rusija svoju ekspanzionističku politiku nastaviti na Zapadnom Balkanu ukoliko ne bude zaustavljena u Ukrajini.	66	54,10	56	45,90	0,82	0,365
9. Smatram da Zapad u Ukrajini vodi rat protiv Rusije „do posljednjeg Ukrajinca”.	66	54,10	56	45,90	0,82	0,365
10. Smatram da za rat odgovoran Vladimir Putin, a ne rusko društvo.	53	43,44	69	56,56	2,10	0,147
11. Smatram da Rusija predstavlja opasnost miru u cijeloj Europi.	97	79,51	25	20,49	42,49	<0,001
12. Rusija više nije velika sila.	63	51,64	59	48,36	0,13	0,717